

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет фінансів
Кафедра фінансів суб'єктів господарювання та страхування

ГУРНИЦЬКА Катерина Олександрівна

Прибуток підприємства: оцінка та резерви нарощування /
Profit of the Enterprise: Assessment and Reserves Increasing

спеціальність: 8.03050801 - Фінанси і кредит
магістерська програма - Управління фінансами суб'єктів господарювання
Магістерська робота

Виконав студент групи ФСГм-21 К. О.
Гурницька

Науковий керівник: к.е.н., доцент,
В. В. Костецький

Магістерську роботу допущено до
захисту:

" __ " _____ 20 __ р.

Завідувач кафедри О. В.КНЕЙСЛЕР

ТЕРНОПІЛЬ -2017

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах в Україні спостерігається тенденція значного зниження рівня доходів суб'єктів господарювання, що призводить до зменшення прибутковості, а в деяких випадках навіть збитковості підприємства. До цього спонукають: недостатня кількість оборотних коштів, податкове навантаження на бізнес, нестабільна економічна ситуація в країні і, як наслідок, непривабливий інвестиційний клімат для потенційних інвесторів.

Найважливішою фінансовою категорією, що відображає позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства, характеризує ефективність виробництва, обсяг і якість виробленої продукції, стан продуктивності праці, є прибуток. На сучасному етапі розвитку ринкового середовища господарювання власників підприємств цікавить не тільки отримання прибутку, а його максимізація. Для досягнення цієї мети на перший план виходять питання щодо ефективного управління прибутком, так як розмір отриманого прибутку має досить велике значення в діяльності підприємства. Величина прибутку підприємства впливає на формування фінансових ресурсів підприємства, збільшення ринкової вартості підприємства, ефективність виробничої діяльності підприємства, економічний розвиток держави шляхом поповнення державного бюджету сплатою податків, зборів, обов'язкових платежів. Отже, значна роль прибутку в розвитку підприємства, а також держави визначають необхідність дослідження питань ефективного управління прибутком підприємств.

Не дивлячись на важливість даної категорії, до цього часу відсутній єдиний підхід до визначення економічної сутності прибутку. Основною причиною різних трактувань є розбіжність поглядів на питання про природу виникнення та особливості формування прибутку. Спробу розкрити сутність прибутку робили такі класики політекономії, як Д. Мілль, Д. Рікардо, Н. Сеніор, С. Сісмонді, А. Сміт, Ж.-Б. Сей, І. Фішер та ін.

Дослідження проблем управління фінансовими результатами діяльності підприємств викладені у працях таких вітчизняних науковців як І. О. Бланка, М. І. Баканова, Ю. Бріггема, Л. О. Денисенко, В. В. Ковальова, В. В. Костецького, Ю. О. Кучерявенко, А. М. Поддєрьогіна, О. В. Рябенкова, Г. В. Тельнової, Є. Ю. Ткаченко, І. А. Маркіної та багатьох інших вчених-економістів.

Незважаючи на значний набутий раніше науковий внесок у сфері менеджменту фінансових результатів, невирішеними залишаються питання сучасного стану їх формування на підприємствах України, а також узагальнення основних напрямів вдосконалення управління прибутком із застосуванням сучасних розробок та існуючої прогресивної практики діяльності суб'єктів господарювання.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є комплексне теоретичне обґрунтування основних шляхів зростання прибутку суб'єкта господарювання, розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення процесів планування, формування, розподілу прибутку на підприємстві, а також вирішення проблеми підвищення ефективності управління прибутком у сучасних умовах.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання:

- з'ясувати економічну сутність прибутку підприємства та його роль у ринкових умовах господарювання;
- розкрити механізм засади управління прибутком суб'єкта господарювання;
- визначити методичні підходи до факторного аналізу прибутку підприємства;
- здійснити комплексний аналіз фінансового стану підприємства;
- проаналізувати фінансові результати діяльності підприємства;
- здійснити оцінку факторів впливу на рентабельність підприємства;
- розкрити стратегічний підхід до управління прибутком підприємства;
- запропонувати шляхи збільшення обсягу прибутку та підвищення дієвості управління прибутком підприємства в сучасних умовах господарювання;

– обґрунтувати можливості збільшення обсягу прибутку за допомогою виявлення та використання резервів зростання.

Об'єктом дослідження є діяльність суб'єктів господарювання щодо формування, розподілу та використання фінансових результатів в умовах ринкової економіки.

Предметом дослідження виступає прибуток підприємства, процес його оцінки та пошуку резервів нарощування.

Методи дослідження. У дипломній роботі використовуються такі методи дослідження: метод аналізу – для розчленування об'єкта дослідження на складові; метод синтезу – для комплексної оцінки ефективності діяльності суб'єкта господарювання; метод наукової абстракції – для визначення основних чинників та факторів, що впливають на об'єкт дослідження; метод екстраполяції – для планування напрямків розвитку суб'єкта господарювання; економіко-математичний метод – для проведення аналізу та розрахунків.

Інформаційна база дослідження. Джерелами інформації для написання магістерської роботи слугували теоретичні дослідження вітчизняних та зарубіжних економістів у сфері фінансового менеджменту, законодавчі акти України, що регулюють процеси господарської діяльності підприємств, статистична інформація, фінансова звітність підприємств й інші матеріали, що висвітлюють процес управління прибутком суб'єктів господарювання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у узагальненні діючих концептуальних засад визначення економічної сутності прибутку підприємства й дослідженні процесу управління ним, що дало змогу визначити проблемні аспекти ефективного управління фінансовими результатами діяльності підприємства у сучасних умовах та обґрунтувати напрямки збільшення обсягу прибутку за допомогою виявлення та використання резервів його нарощування.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розкритті теоретико-методологічних засад управління прибутком суб'єкта господарювання; здійсненні аналізу сучасної практики управління прибутком суб'єкта господарювання; обґрунтуванні напрямків підвищення ефективності управління

прибутком суб'єкта господарювання та можливості збільшення обсягу прибутку за допомогою виявлення та використання резервів зростання у сучасних економічних умовах.

Апробація результатів роботи. Окремі положення та результати дослідження опубліковано у вигляді тез у збірниках тез доповідей Всеукраїнських науково-практичних конференцій «Актуальні проблеми корпоративних фінансів та фінансових ринків в умовах глобалізації» (Тернопіль, 12 квітня 2016 р.) та «Формування єдиного європейського фінансового простору та розвиток світової фінансової думки» (Тернопіль, 25 травня 2016 р.).

Структура роботи. Магістерська робота складається з вступу, трьох розділів та висновків, списку використаних джерел.

Робота виконана на 89 сторінках друкованого тексту, містить 7 рисунків, 20 таблиць, список використаної літератури складається із 77 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ДОМІНАНТИ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність та поняття прибутку в господарській діяльності підприємства

У сучасних умовах становлення економіки України розвиток вітчизняного бізнесу набуває особливої динамічності. Це пояснюється наявністю досить жорсткої конкуренції як з боку українських, так і зарубіжних підприємств, підвищенням вимог споживачів до товарів та послуг, що пропонуються на ринку.

З іншого боку, підприємства є також споживачами різних видів ресурсів. У процесі своєї господарської діяльності вони вступають у взаємодію з багатьма контрагентами (постачальниками, кредиторами, споживачами тощо). Тому, щоб посісти своє місце на ринку й успішно працювати, кожне підприємство має враховувати багато чинників, що впливають на його діяльність, планувати й прогнозувати власні кроки. Звичайно, досить важливе значення має професійна робота маркетингової та інших служб підприємства. Однак на сучасному етапі розвитку дедалі вагомішого значення набуває саме управління фінансами підприємства з метою фінансового забезпечення його діяльності, оскільки фінансові ресурси є базисним ресурсом, без якого неможливе функціонування й розвиток підприємства.

Враховуючи ринкові умови господарювання, підприємства змушені формувати таку структуру фінансових ресурсів, яка б забезпечувала зростання ефективності їх господарської діяльності, платоспроможність, фінансову стійкість, мінімізацію можливих фінансових ризиків. Тому в сучасних умовах ведення бізнесу при формуванні фінансових ресурсів підприємств збільшується значення прибутку, амортизаційних відрахувань та позичених коштів [30, с. 142].

Прибуток – основне джерело розвитку підприємницької діяльності. Важлива роль економічної сутності прибутку підтверджена тим, що вона характеризує основну діяльність підприємства. Прибутковість та дохідність підприємства є одним з найголовніших показників, що відображають фінансовий

стан підприємства. Вони визначають мету підприємницької діяльності. Все це вимагає уточнення сутності та змісту категорії «прибуток», яка є досить спірною і складною в сучасній економічній науці.

Не дивлячись на важливість даної категорії, до цього часу відсутній єдиний підхід до визначення економічної сутності прибутку. Основною причиною різних трактувань є розбіжність поглядів на питання про природу виникнення та особливості формування прибутку. Дане питання і до сьогодні залишається актуальним та потребує поглибленого дослідження.

Прибуток – головний показник, який відображає фінансові результати діяльності підприємства, мету його діяльності. Прибуток є основним фінансовим джерелом розвитку підприємства. І одним з головних питань економіки та фінансів є визначення фінансового результату діяльності підприємства. Прибуток виступає головною рушійною силою економічних процесів та основною метою діяльності підприємства. Він є джерелом забезпечення не лише внутрішньогосподарських потреб підприємства, а і джерелом формування бюджетних ресурсів держави.

Американський економіст Ф. Найт зазначає, що жоден економічний термін або поняття не використовується в такій величезній кількості значень, як «прибуток», це стосується і категорії «доходу».

Досить часто поняття «прибутку» ототожнюють з поняттям «доходу». Але на нашу думку, поняття «дохід» ширше поняття «прибуток». Дохід широко використовується на загальному, економічному та побутовому рівні. Можна говорити про національний дохід держави, дохід громадян, дохід підприємства. Дохід – це загальна сума грошових надходжень підприємства від реалізованої продукції, виконаних робіт або послуг. Загальний дохід підприємства – це сума доходу, отриманого фірмою від продажу певної кількості продукції. Валовий дохід підприємства становить грошову виручку від реалізації продукту (виконання робіт чи послуг), інших матеріальних цінностей і майна підприємства (включаючи основні фонди) тощо, зменшену на суму постійних витрат підприємства. Прибуток підприємства є складовою частиною доходу, що

залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу і комерційну діяльність підприємства. Він характеризує перевищення надходжень над витратами, мету підприємницької діяльності і вважається одним з головних показників результативності діяльності підприємства.

Оскільки прибуток вважається однією з найбільш неоднозначних економічних категорій, складність його визначення обумовлена різноманітністю інтересів, які він відображає. Провівши аналіз існуючих підходів вчених до визначення поняття прибутку в економічній літературі, було виявлено, що на даний час в науковій літературі не існує єдиної точки зору щодо визначення зазначеної економічної категорії. Підходи до визначення категорії прибуток згруповані та представлені у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Існуючі підходи до визначення категорії прибуток

№ з/п	Джерело	Визначення
1	Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. [1]	Прибуток становить собою різницю між загальною сумою доходів і витратами на виробництво та реалізацію продукції.
2	Буряковський В.В. [7]	Прибуток – це грошовий вираз основної частини грошових збережень, створених підприємством будь-якої форми власності.
3	Мочерний С.В. [13]	Прибуток – це перетворена, похідна форма додаткової вартості, яка з кількісного аспекту є різницею між ціною продажу і витратами капіталу на її виробництво.
4	Предборський В.А. [54]	Прибуток є одним з узагальнюючих показників діяльності і окремого підприємця, і підприємства, і галузі, і економіки у цілому.
5	Білик В.О. [14]	Прибуток: 1) є результатом капіталу як обов'язкового фактора будь-якого виробництва; 2) винагорода капіталіста за відстрочку особистого споживання власного капіталу, за ризик в очікуванні ефекту від вкладених у виробництво засобів; 3) як трудовий дохід від підприємницької діяльності у всіх його видах; 4) як результат існування монополії
6	Мочерний С.В. [17]	Прибуток – одна з форм чистого доходу в умовах розвинутих товарно- грошових відносин, що виражає вартість додаткового частково необхідного продукту. За своєю величиною прибуток - це різниця між продажною ціною товару і витратами на його виробництво.
7	Алексеєнко Л.М., Олексієнко В.М. [2]	Прибуток – виражений у грошовій формі чистий дохід підприємства на вкладений капітал, який характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності і представляє собою різницю між сукупним доходом і сукупними затратами у процесі виконання цієї діяльності.

Продовження табл. 1.1

8	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. [18]	Прибуток: 1) сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати; 2) перевищення сукупних доходів над сукупними витратами.
9	Гальчинський А.С. [48]	Прибуток – різниця між продажною ціною товару або послуги і витратами виробництва. Виражає вартість додаткового і частково необхідного продукту.
10	Осовська Г.В., Юшкевич О.О. [49]	Прибуток – перевищення доходів від продажу товарів та послуг над витратами на виробництво і продаж цих товарів; один із найважливіших показників фінансових результатів господарської діяльності підприємства, підприємця. Прибуток обчислюється як різниця між виручкою від реалізації продукту господарської діяльності та сумою витрат факторів виробництва на цю діяльність у грошовому вираженні.
11	Климко Г.Н. [27]	Прибуток у розумінні В.Петті та частина продукту, яка залишається після відрахування заробітної плати. А.Сміт під прибутком розумів дохід промислового капіталіста, що залишився після сплати ренти земельному власнику і відсотка власнику грошового капіталу. Д.Рікардо виявив протилежну залежність між прибутком та земельною рентою, між заробітною платою і прибутком. Яка частина продукту сплачується у формі заробітної плати дуже важливе питання при вивченні прибутку.
12	Ільчук М.М., Іщенко Т.Д. [23]	Прибуток визначається зменшенням суми скоригованого валового доходу звітного періоду на суму валових витрат платника податку і суму амортизаційних відрахувань.
13	Богачова О.В., Винокуров К.С., Крусь Ю.І. [64]	Прибуток від реалізації – визначається як різниця між виручкою від реалізації продукції у цінах продажу без акцизного збору, податку на добавлену вартість, ввізного мита, митного збору та інших обов'язкових зборів і платежів, передбачених чинним законодавством, та витратами, що включаються до собівартості реалізації продукції. Прибуток торговий – виражена в грошовій формі різниця між валовими прибутками і валовими витратами.
14	Філімоненков О.С. [71]	Прибуток – це частина вартості додаткового продукту, додатковий продукт, виражений у грошах частина чистого доходу, одна з його форм.
15	Біла О.Г. [5]	Прибуток – позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства, характеризує ефективність виробництва і зрештою свідчить про рівень і якість виробленої продукції, рівень собівартості.
16	Емельянов А.М., Воронов В.В., Кушлин В.И. [76]	Нерозподілений прибуток складається із тієї частини прибутку компанії, який зберігається, а не витрачається на виплати у вигляді дивідендів.
17	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [46]	Прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати.

Аналіз категорії «прибуток» дає змогу зробити висновок про те, що науковці у своїх роботах не повністю розкривають сутність прибутку підприємства. Так, не можемо погодитися з тим, що прибуток – це:

- перетворена форма додаткової вартості, яка сформована в процесі суспільного відтворення для задоволення різних інтересів підприємства та його власника;

- мірило фінансового здоров'я підприємства, яке характеризує рентабельність вкладення коштів в активи конкретного підприємства;

- різниця між ціною товару та витратами на його виробництво;

- фінансова категорія, що відображає позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства;

- фінансове джерело, яке забезпечує розвиток підприємства на засадах самофінансування.

З точки зору Філімоненкова О.С., прибуток – це частина вартості додаткового продукту, додатковий продукт, виражений у грошах частина чистого доходу, одна з його форм [71]. Ми вважаємо дану дефініцію значною мірою не повною, оскільки вона не розкриває звідки саме береться ця вартість додаткового продукту.

Визначення прибутку, наведене Ємельяновим А.М., на нашу думку, є досить обмеженим, адже не враховуються фактори, які діють на формування прибутку.

Згідно з Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», прибуток розглядається як сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. На нашу думку, дане визначення не повністю розкриває зміст даної категорії, оскільки у визначення вноситься лише порядок розрахунку, прибуток розглядається дещо однобічно, з точки зору бухгалтерського обліку, як свідчення успішної чи навпаки збиткової діяльності фірми.

Проаналізувавши дані визначення, можемо зробити висновок про те, що поняття «прибутку» кожним вченим тлумачиться по-різному, але нами було виділено наступні спільні риси:

1. Прибуток зазвичай визначають як різницю між валовим доходом і валовими витратами. Якщо з визначенням валового доходу немає проблем (це добуток кількості реалізованої продукції та ціни одиниці товару), то що потрібно включати у валові витрати? З точки зору бухгалтера, до витрат зараховують явні грошові витрати.

2. Прибуток – це один із найважливіших показників фінансових результатів господарської діяльності підприємства.

3. Спільною ознакою також є визнання джерелом прибутку творчої діяльності. На нашу думку, доцільно використовувати визначення прибутку як доходу на вкладений капітал, який є винагородою підприємця за ризик, мотив його діяльності та який розраховують як різницю між сукупним доходом і сукупними витратами.

З метою більш глибокого та правильного розуміння прибутку як кінцевого результату діяльності господарюючого суб'єкта важливо звернути увагу на підходи до класифікації прибутку за різними критеріями. Дослідження наукової літератури показало відсутність єдиного підходу до класифікації прибутку. Загалом, в розглянутих джерелах найчастіше згадуються такі види прибутку, як чистий, нерозподілений, балансовий та валовий, оподатковуваний, економічний та бухгалтерський.

Як зазначає Шевчук С.В. [75], головним недоліком всіх класифікацій є відсутність її мети, як головного орієнтиру, який вказує на те, для чого пропонується та чи інша підстава. Крім того, у виділених різними авторами ознаках попри різну назву спостерігається семантична подібність одиниць розподілу. Наприклад, в різних джерелах виділяються ознаки: по основних видах діяльності, за джерелами формування прибутку за основними видами діяльності, за джерелами формування, за видом діяльності. При цьому, у всіх випадках мова йде про прибуток від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

Для власників важливою є інформація про прибутковість окремих видів діяльності, величину прибутку, який йде на розвиток підприємства та виплату дивідендів. Для потенційних інвесторів та власників простих акцій важливою є інформація про суму чистого та розподіленого прибутку, оскільки від цих показників залежить величина дивідендних виплат.

Зацікавленість державних органів в інформації про прибуток підприємства визначається необхідністю сплати податків та статистичним спостереженням за економічними процесами. До інших кредиторів можна віднести фінансові установи та контрагентів підприємства. Інтерес щодо прибутку від окремих видів діяльності виникає у цієї групи кредиторів у випадку наявності фінансових зобов'язань позичальника, отриманих під виконання виробничих та інвестиційних програм. Щодо чистого прибутку, то його наявність є одним з засобів захисту від можливого банкрутства підприємства, як наслідок є певною гарантією виконання підприємством своїх зобов'язань.

Проаналізувавши різні підходи до визначення категорії «прибуток», можна констатувати, що існуючі підходи є взаємодоповнюючими. Категорія прибуток має неоднозначне трактування та потребує чіткої ідентифікації. На нашу думку, прибуток – це дохід на вкладений капітал, який є винагородою підприємця за ризик, мотив його діяльності та який розраховують як різницю між сукупним доходом і сукупними витратами. Побудова правильної класифікації прибутку повинна здійснюватися виходячи з практичних потреб конкретної науки, та з отриманням вимог логіки щодо поділу понять: повноти поділу, наявності єдиної підстави та послідовності.

1.2. Механізм управління прибутком на підприємстві

Управління прибутком підприємства має базуватися на певному механізмі, який є складовою частиною системи управління.

Система управління прибутком має бути органічно інтегрована із загальною системою управління підприємством, оскільки прийняття управлінських рішень у будь-якій сфері діяльності підприємства впливає на рівень прибутку, який у свою

чергу є основним джерелом фінансування розвитку підприємства та зростання доходів його власників [3, с. 69].

Механізм управління прибутком підприємства складається з елементів, що регулюють процес розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з його формуванням, розподілом і використанням. І. Бланк виділяє чотири складові механізму управління прибутком підприємства, які представлено на рис. 1.1.

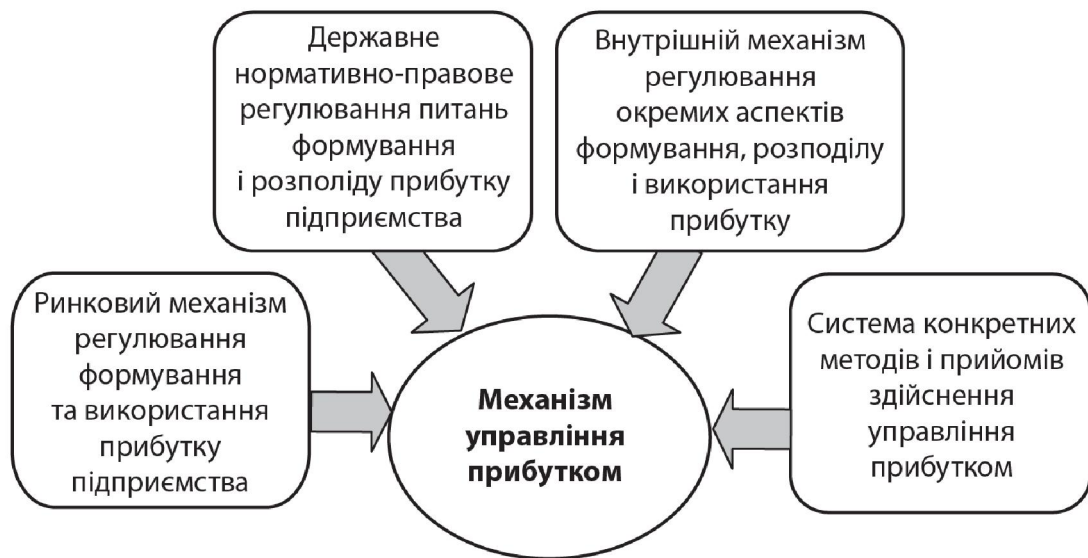

Рис. 1.1. Елементи механізму управління прибутком підприємства [6, с. 36]

На думку Н.Г. Пігуль, механізм управління – це найбільш активна частина системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності об'єкта, яким управляють [53, с. 127].

Механізм управління прибутком необхідно розглядати в ролі центрального структурного елемента системи управління прибутком, оскільки визначає як саме реалізовуватиметься регулюючий вплив керуючої підсистеми на керовану [26, с. 108].

Механізм управління прибутком підприємства передбачає певну послідовність дій, спрямовану на забезпечення реалізації основної мети та завдань управління.

Основною метою управління прибутком є пошук найбільш ефективних джерел його формування, напрямків розподілу й використання з метою

забезпечення сталого розвитку підприємства та максимізації його ринкової вартості. Реалізація мети управління прибутком на підприємстві потребує вирішення таких завдань:

1. Планування необхідного рівня прибутковості від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства.
2. Виявлення резервів зростання прибутку підприємства.
3. Визначення припустимого рівня ризиків, пов'язаних із операційною та фінансово-інвестиційною діяльністю підприємства.
4. Забезпечення ефективного контролю за розподілом та використанням прибутку підприємства.

До основних принципів, що знаходяться в основі управління прибутком належать:

– інтегрованість з загальною системою управління підприємством (у якій би сфері діяльності підприємства не ухвалювалось управлінське рішення, воно прямо або побічно впливає на прибуток, так як управління прибутком безпосередньо пов'язано з виробничим менеджментом персоналу, інвестиційним менеджментом, фінансовим менеджментом та іншими видами менеджменту);

– комплексний характер формування управлінських рішень (управління прибутком повинне розглядатися як комплексна система дій, забезпечуючи розробку взаємозалежних управлінських рішень, кожне з яких вносить свій внесок в результативність формування і використання прибутку по підприємству);

– високий динамізм управління (системі управління прибутком повинен бути властивий високий динамізм, що враховує зміну чинників зовнішнього середовища, ресурсного потенціалу, форм організації і управління виробництвом, фінансового стану і інших параметрів функціонування підприємства);

– багатоваріантність підходів до розробки окремих управлінських рішень (реалізація цієї вимоги припускає, що підготовка кожного управлінського рішення у сфері формування, розподілу і використання прибутку повинна враховувати

альтернативні можливості дій, вибір яких повинен бути заснований на системі критеріїв, що визначають політику управління прибутком підприємства);

– орієнтованість на стратегічні цілі розвитку підприємства (якими б прибутковими не здавалися ті або інші проекти управлінських рішень в поточному періоді, вони повинні бути змінені, якщо вони вступають в суперечність з місією (головною метою діяльності) підприємства) [3, с. 68].

Ключовими аспектами управління прибутком є його формування, розподіл і використання, що передбачає створення на підприємстві методичного, організаційного та інформаційно-аналітичного забезпечення. Методичне забезпечення включає різноманітні методи аналізу, планування та контролю розміру прибутку. Організаційне – загальну структуру управління підприємством, наявними структурними підрозділами, службами і відділами, взаємозв'язки між ними. Організаційне забезпечення створює необхідні умови для розробки й прийняття ефективних управлінських рішень з окремих питань формування, розподілу й використання прибутку. Інформаційно-аналітичне забезпечення передбачає використання масиву даних, необхідних для здійснення моніторингу за управлінням прибутком підприємства з урахуванням факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Основою інформаційно-аналітичного забезпечення управління прибутком на підприємстві є данні управлінського обліку.

Створення інформаційно-аналітичного забезпечення управління прибутком підприємства потребує вирішення таких завдань:

– формування системи показників, які кількісно відображають процес управління прибутком підприємства;

– виокремлення факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на величину прибутку підприємства;

– розрахунок планових показників прибутку та прибутковості діяльності підприємств, окремих його підрозділів за видами діяльності та в цілому по підприємству;

– збирання й обробка даних бухгалтерського, оперативного, статистичного та управлінського обліку;

- забезпечення високої якості отриманої інформації;
- зведення обробленої інформації з використанням сучасного методичного та технічного забезпечення;
- факторний аналіз обсягу та складу прибутку підприємства;
- визначення на основі отриманої інформації резервів зростання прибутку та прибутковості діяльності підприємства тощо.

Формування прибутку підприємства пов'язане зі здійсненням операційної, фінансової та інвестиційної діяльності (рис. 1.2).

Прибуток від операційної діяльності формується в результаті здійснення операцій, пов'язаних із виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

На величину прибутку підприємства також впливають результати від фінансової та інвестиційної діяльності. До фінансової належить діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства, до інвестиційної – діяльність, пов'язана з придбанням і реалізацією тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів.

Ключовими завданнями управління формуванням прибутку підприємства є:

1. Визначення основних джерел його формування.
2. Забезпечення максимізації величини прибутку з урахуванням ресурсного потенціалу підприємства та ринкової кон'юнктури.
3. Забезпечення оптимального співвідношення між рівнем прибутковості підприємства та допустимим рівнем ризику.
4. Забезпечення максимізації ринкової вартості підприємства.
5. Забезпечення ліквідності активів та платоспроможності підприємства.
6. Забезпечення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості підприємства у довгостроковому періоді тощо.

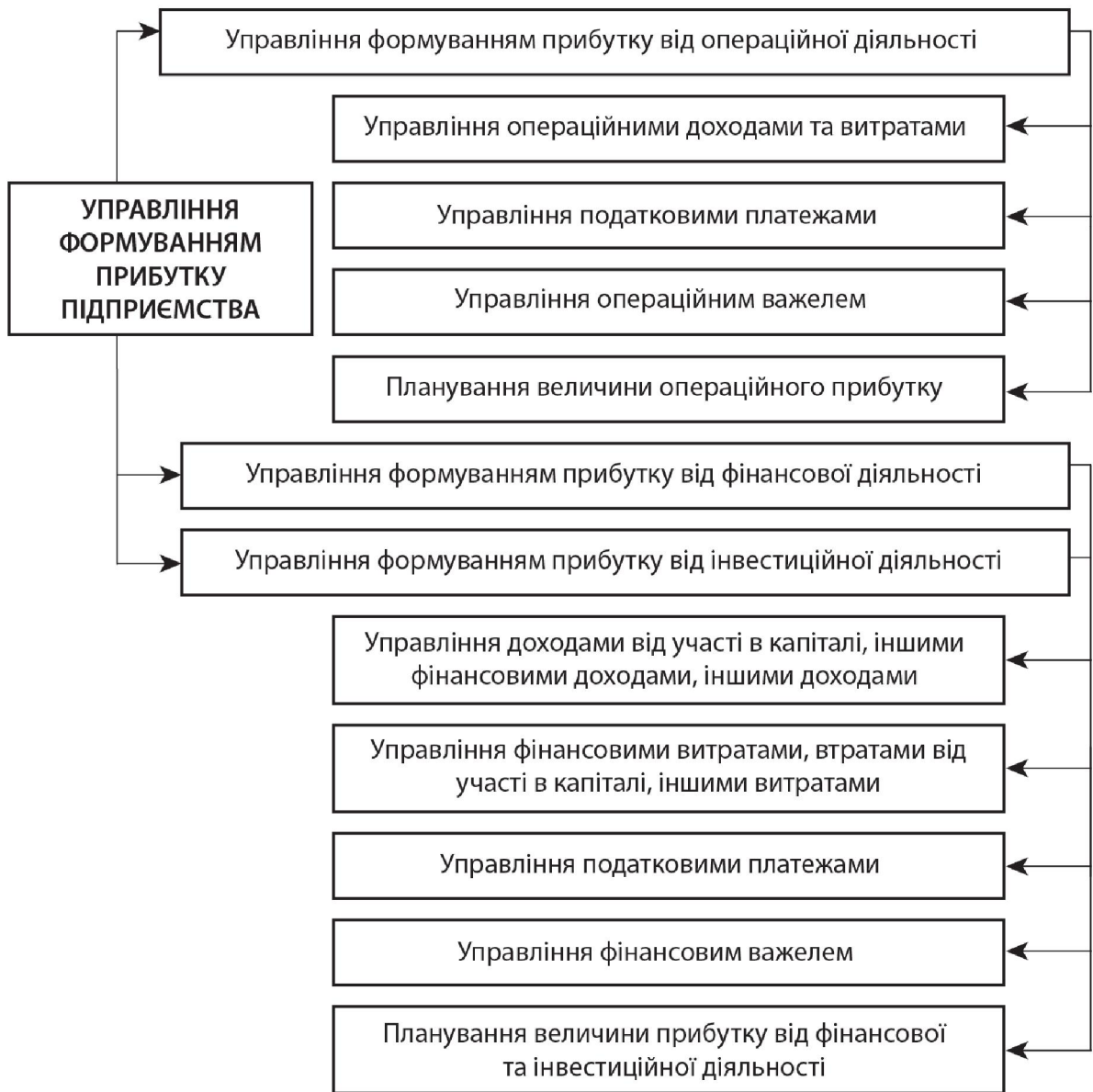

Рис. 1.2. Структурна схема управління формуванням прибутку підприємства [40, с. 282]

У сучасних умовах господарювання управління розподілом і використанням прибутку підприємства набуває важливого значення, оскільки від ефективності даного процесу залежить результативність господарської діяльності підприємства, його фінансова самостійність, що, безумовно, має вплив на вартість капіталу та ринкову вартість підприємства.

До основних завдань управління розподілом та використанням прибутку підприємства можна віднести:

1. Забезпечення виплат податкових зобов'язань підприємства.

2. Забезпечення оптимального розподілу та використання чистого прибутку підприємства.

3. Забезпечення виплат необхідного рівня доходу на інвестований капітал власникам підприємства.

4. Забезпечення формування достатнього обсягу фінансових ресурсів за рахунок прибутку відповідно до стратегії розвитку підприємства тощо.

Важливого значення в процесі розподілу прибутку має встановлення й дотримання оптимального співвідношення між величиною тієї частини прибутку, що спрямовується на сплату податку та прибуток, та чистим прибутком підприємства, тому можна виділити два етапи розподілу прибутку:

1. Розподіл величини прибутку до оподаткування, тобто прибутку підприємства від звичайної (операційної, фінансової та інвестиційної) діяльності. На першому етапі суб'єктами розподілу прибутку виступають підприємство і держава. Шляхом сплати податку на прибуток частина одержаного підприємством прибутку спрямовується на формування фінансових ресурсів держави.

2. Розподіл і використання чистого прибутку підприємства. Кінцевим фінансовим результатом діяльності підприємства за звітний період, що залишається після сплати податків та інших обов'язкових платежів, є чистий прибуток (збиток), порядок його формування відображається у фінансовій звітності підприємства – формі № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)». Чистий прибуток є джерелом фінансування розвитку підприємства, задоволення його інвестиційних потреб, створення резервного фонду, виплат власникам корпоративних прав, преміальних виплат та соціальної підтримки персоналу.

Чистий прибуток підприємства спрямовується у двох напрямках (рис. 1.3):

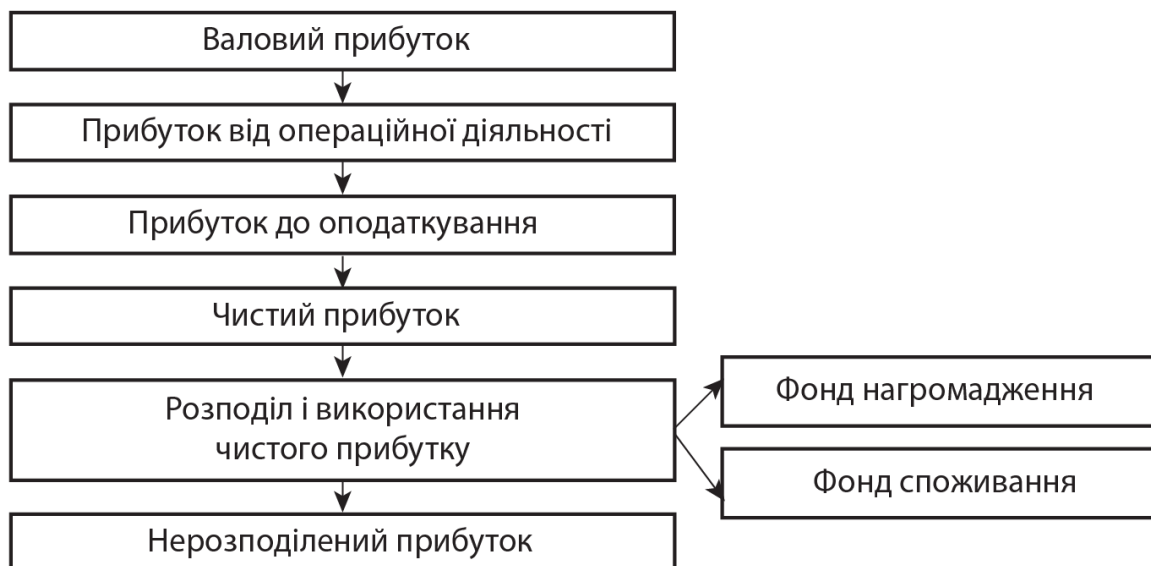

Рис. 1.3. Схема формування та використання чистого прибутку підприємства [40, с. 283]

1. Розподіляється, наприклад, спрямовується на виплату дивідендів, доходів засновникам товариства, додаткового випуску акцій, формування та збільшення статутного, резервного капіталу, або інших спеціальних фондів, призначених для покриття витрат, пов'язаних із діяльністю підприємства. Відповідно до ст. 75 Господарського кодексу України підприємства можуть створювати за рахунок прибутку такі спеціальні (цільові) фонди: фонд розвитку виробництва, фонд споживання (оплати праці), резервний фонд, інші фонди, передбачені статутом підприємства [11].

2. Залишається на підприємстві як джерело фінансування у вигляді нерозподіленого прибутку – частини прибутку, що не розподіляється, а утримується підприємством, як правило, з метою реінвестування у його діяльність. Нерозподілений прибуток створюється як залишок чистого прибутку після нарахування дивідендів, відрахувань у резервний фонд та в інші фонди, передбачені статутом підприємства. Нерозподілений прибуток відображається в пасиві форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» у складі власного капіталу підприємства, він може бути використаний в наступних періодах для виплати оголошених за минулий рік дивідендів та на інші цілі, передбачені статутом

підприємства. Крім того, господарські товариства можуть використовувати нерозподілений прибуток для покриття збитків у разі недостатності коштів резервного фонду.

Порядок розподілу й використання чистого прибутку встановлюється підприємством самостійно, визначається у його статуті і залежить від організаційно-правової форми суб'єкта господарювання. Так, відповідно до ст. 19 Закону України «Про акціонерні товариства» такі товариства зобов'язані створювати резервний капітал у розмірі, не меншому ніж 15% статутного капіталу товариства, шляхом щорічних відрахувань від чистого прибутку або за рахунок нерозподіленого прибутку [19]. Варто зазначити, що розмір щорічних відрахувань не може бути меншим від 5% суми чистого прибутку товариства за рік. Кошти резервного фонду використовуються, як правило, для виплати дивідендів за привілейованими акціями, а також для погашення збитків акціонерного товариства.

Згідно з чинним законодавством чистий прибуток підприємств також може розподілятися і використовуватися для виплати державних дивідендів такими суб'єктами господарювання:

- державними унітарними підприємствами, у т. ч. казенними, їх об'єднаннями та дочірніми підприємствами;
- акціонерними холдинговими компаніями, іншими суб'єктами господарювання, у статутному капіталі яких є частка держави, їх дочірніми підприємствами;
- господарськими товариствами, понад 50% акцій (часток, паїв) яких належать (внесені до статутного капіталу) іншим акціонерним товариствам, контрольними пакетами акцій яких володіє держава [4, с. 109].

З метою контролю за процесом управління прибутком на підприємстві доцільно створювати центри відповідальності – внутрішні структурні служби і підрозділи підприємства, що забезпечують розробку й прийняття управлінських рішень по окремих аспектах формування, розподілу й використання прибутку, та які несуть відповідальність за результати цих рішень [6]. Створення центрів

відповідальності сприятиме більш ефективному організаційному забезпеченню управління прибутком підприємства, оскільки для кожного такого центру визначаються цілі, складаються плани, ведеться облік результатів, оцінюється діяльність персоналу на встановлюється персональна відповідальність за прийняті управлінські рішення.

Управління прибутком підприємства на основі центрів відповідальності передбачає реалізацію таких етапів [6]:

- дослідження особливостей функціонування окремих структурних підрозділів з позиції їх впливу на окремі аспекти формування, розподілу й використання прибутку;

- визначення основних типів центрів відповідальності в розрізі структурних підрозділів підприємства;

- формування системи прав, обов'язків та ступеня відповідальності керівників таких центрів;

- розробка та доведення центрам відповідальності планових (нормативних) завдань в формі поточних або капітальних бюджетів;

- забезпечення контролю за виконанням поставлених завдань центрами відповідальності шляхом отримання відповідної інформації, її аналізу та визначення причин відхилень від запланованих значень показників.

Залежно від сфери впливу керівника структурного підрозділу розрізняють три види центрів відповідальності [10]:

1. Центр витрат – це підрозділ, керівник якого контролює витрати центру, однак не контролює доходи та інвестиції.

2. Центр прибутку – це підрозділ, керівник якого контролює витрати та доходи центру, але не контролює інвестиції у власні активи.

3. Центр інвестицій – це структурний підрозділ, керівник якого одночасно контролює витрати, доходи й інвестиції.

Отже, створення центрів відповідальності дозволить підприємству своєчасно здійснювати планування та контроль величини прибутку з метою

досягнення його оптимального розміру, забезпечення ефективності діяльності підприємства та його структурних підрозділів.

1.3. Теоретичні аспекти факторного аналізу прибутку підприємства

З розвитком ринкових відносин підвищується відповідальність керівництва та самостійність у розробці і прийнятті управлінських рішень по забезпеченню ефективності операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства. Виражається це досягнутими фінансовими результатами, зокрема, прибутком – як основним критерієм ефективності операційної діяльності, вибору інвестиційних проектів, програм оптимізації витрат та фінансових вкладень. У загальному вигляді прибуток – це різниця між отриманими доходами від певної діяльності та понесеними витратами на її здійснення. Показник інформує про необхідність заходів щодо зменшення собівартості продукції, нарощування обсягів виробництва й реалізації, розширення асортименту продукції (товарів, робіт, послуг), доцільність змін у ціновій політиці. З метою об'єктивної оцінки та виявлення невикористаних резервів для подальшого підвищення ефективності управління цим показником проводиться фінансовий аналіз.

Відповідно до чинного законодавства прибуток визначається як сума, на яку доходи суб'єкта господарювання перевищують пов'язані з ними витрати. На формування величини прибутку впливають фактори, аналіз яких проводиться з метою визначення позитивних чи негативних їх впливів, а також пошуку невикористаних резервів.

Проведення аналізу прибутку підприємства перш за все потребує класифікації факторів впливу та їх параметрів, що дозволять в кількісному та відносному вимірі оцінити вплив цих факторів на процес формування, зростання прибутку та його ефективного використання. За отриманими результатами аналізу прибутку керівництво підприємства має можливість оцінити показники діяльності, ефективність прийнятих управлінських рішень щодо інвестиційної та фінансової політики. Перелік завдань, що потребують вирішення в процесі аналізу та джерела інформації, які використовуються при цьому, залежать від

мети та інтересів користувачів (керівництва, фінансових аналітиків, менеджерів, фіскальних органів, потенційних інвесторів, банків тощо).

Основними завданнями аналізу прибутку є: оцінка динаміки показників прибутку; ґрунтовності утворення та розподілення його фактичної величини; виявлення та вимірювання дії різних факторів на прибуток; оцінка можливих резервів подальшого росту прибутку на основі оптимізації обсягів виробництва та накладних витрат.

Інформаційним забезпеченням аналізу прибутку підприємства є сукупність зовнішніх та внутрішніх джерел інформації. Формування системи аналітичних показників залежить від ряду особливостей, а саме; галузевих характеристик, організаційно-правової форми господарювання, обсягу та рівня диверсифікації господарської діяльності. До основних джерел інформації належать;

- фінансові та бізнес-плани підприємств;
- дані бухгалтерського обліку;
- форми фінансової звітності;
- податкова звітність (декларація про прибуток підприємства);
- статистична звітність (звіт про основні показники діяльності підприємства);
- облікові реєстри та первинні документи;
- матеріали ревізій та аудиторських перевірок тощо.

Методика аналізу прибутку підприємства полягає у порівнянні фактичних даних за звітний період з плановими значеннями або з даними за попередні періоди, виявленні тенденції зміни, встановленні причин відхилення від плану за кожним з видів прибутку. Як важлива складова аналізу визначається рентабельність – відносна характеристика прибутку, що відображає ступінь дохідності, вигідності та прибутковості діяльності. Показники рентабельності ширше та повніше, в порівнянні з абсолютним значенням прибутку, відображають результати ведення господарської діяльності. Ця величина відображає співвідношення ефекту із вкладеним капіталом або спожитими ресурсами.

На обсяг прибутку впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори. Тому з метою визначення впливу кожного з цих факторів проводять факторний аналіз, що являє собою комплексне вивчення та вимір впливу факторів на величину результативних показників. Кожен з факторів по-різному позначається на зміні показників. Величина прибутку формується під впливом таких факторів: обсяг реалізації; структура продукції; відпускні ціни на сировину, матеріали, паливо, тарифи на електроенергію та транспортування; рівень матеріальних та трудових ресурсів тощо.

Найважливішим складником загальної величини прибутку є прибуток від реалізації продукції, Аналіз виконання плану від реалізації продукції варто починати з проведення перевірки обґрунтованості планових показників собівартості та прибутку, обсягу виробництва та реалізації продукції. Завдяки чому можна буде встановити причини відхилення фактичних показників прибутку від реалізації продукції від запланованих. На рис. 1.4 наведено сукупність факторів впливу на формування прибутку від реалізації продукції.

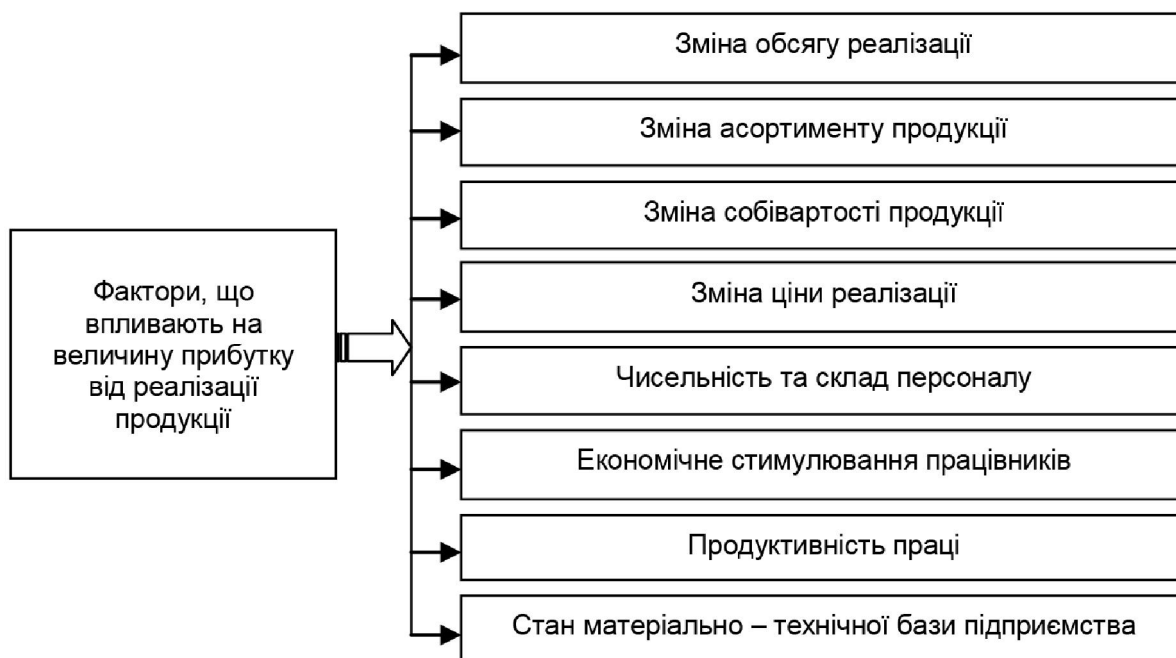

Рис. 1.4. Фактори впливу на величину прибутку від реалізації продукції [69, с. 35]

Важливими умовами зростання прибутку від реалізації продукції є: збільшення обсягу забезпечення ритмічності виробництва та відвантаження; зниження собівартості; підвищення якості продукції та її конкурентоздатності на ринку.

Поширеним способом узагальнення та систематизації факторів впливу є створення так званих систем факторів. Вони розкривають явище, що вивчається у вигляді суми чи добутку декількох факторів, які визначають його величину та функціонально залежать від нього. Найбільш поширені методи визначення впливу факторів на прибуток підприємства наведено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Методи визначення впливу факторів на прибуток підприємства [15, с. 49-61; 58, с. 40-45]

№ з/п	Метод	Характеристика методу
1.	Ланцюгових підстановок	Полягає в поступовій заміні базисної величини чи планового показника кожного факторного показника в обсязі результативного показника на фактичну в звітному періоді. Порівняння результату розрахунку з попереднім надає можливість визначати величину впливу окремих факторів на результативний показник. При цьому кількість підстановок повинна дорівнювати кількості факторів впливу на результативний показник. Важливим є дотримання поступової черговості зміни факторів. Порушення порядку зміни призведе до іншого факторного розкладання.
2.	Абсолютних різниць	Величину впливу факторів розраховують множенням абсолютного приросту аналізованого фактора на базову величину факторів, які розташовані праворуч від нього в моделі, і на фактичну величину факторів, що розташовані ліворуч від нього.
3.	Відносних різниць	Модифікація методу ланцюгових підстановок. Використовують відносні відхилення фактичних показників звітного періоду від базового періоду чи планових показників. Метод доцільно використовувати, коли обчислені відносні відхилення окремих факторів. Зміну факторних показників розраховують у відсотках відносно бази порівняння.
4.	Індексний	Ґрунтується на відносних показниках динаміки порівнянь, виконання плану, що відображають співвідношення факторного рівня показника у звітному періоді до його рівня в базисному періоді.
5.	Інтегрування	Використання методу дасть змогу отримати точніші результати розрахунку впливу факторів порівняно з іншими методами, оскільки додатковий приріст результативного показника від взаємодії факторів приєднується не до останнього фактора, а ділиться порівну між ними
6.	Логарифмування	Результат не залежить від послідовності обчислень і забезпечує їх високу точність. За допомогою логарифмування результат сумісної дії факторів розподіляють пропорційно до частки ізольованого впливу кожного фактора на рівень результативного показника.

Наведені методи відрізняються способами розрахунків, але результати в числовому вираженні розрахунків за ними є однаковими, оскільки ґрунтуються на єдиному принципі. Вибираючи метод аналізу потрібно враховувати завдання та мету, якої потрібно досягти фінансовому аналітику, Із застосуванням факторного аналізу прибутку підприємства з'являється можливість отримання достовірних даних про вплив окремих факторів на аналізовану величину, невикористаних резервів. Визначається походження джерел формування прибутку (зміна обсягів реалізації, структури продукції, відпускних цін та цін на сировину, тарифів на електроенергію та перевезення).

Постійне забезпечення зростання прибутку полягає у визначенні впливу факторів його формування та пошуку невикористаних резервів. Резерв – це кількісна величина, що виявляється на стадіях планування, стадії виробництва продукції та її реалізації. Резерви збільшення прибутку є можливими за рахунок:

- зростання обсягу виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг);
- зниження витрат на виробництво та реалізацію продукції;
- економії і раціонального використання грошових коштів на оплату праці, оплату сировини та матеріалів тощо;
- модернізації обладнання та устаткування;
- запровадження досягнень науково-технічного прогресу, що призведе до зростання продуктивності праці.

Загалом резерви збільшення прибутку варто виявляти на стадії планування та безпосереднього виробництва продукції та її реалізації. Процес виявлення резервів проходить у три етапи (рис. 1.5)

Рис. 1.5. Етапи процесу виявлення резервів прибутку [9, с. 266]

По завершенню аналізу пошуку резервів збільшення прибутку результати узагальнюються. Протягом звітної періоду під час пошуку резервів прибутку можуть раптово виявлятися резерви короткострокової дії. Тому використання цих резервів можливе з допомогою розробки системи оперативних заходів.

Таким чином, формування достовірної інформаційної бази є необхідною умовою проведення поглибленого аналізу прибутку підприємства з метою визначення фінансового стану підприємства, зокрема, дослідження змін, що відбулися за звітний період, ефективності використання отриманого прибутку, Факторний аналіз прибутку надає керівництву підприємства можливість коригувати обсяги виробництва в залежності від величини впливу тих чи інших факторів. Такий аналіз дає можливість реально оцінити стан справ на підприємстві, досліджувати структуру собівартості усієї випущеної та реалізованої продукції. Використання результатів аналізу прибутку підприємства дозволить вирішити такі завдання управління прибутком, як вивчення ефективності використання прибутку підприємства, оцінку умов кредитування і визначення ступеню ризику, своєчасного погашення зобов'язань підприємства перед бюджетом, банками та іншими контрагентами.

Висновок до розділу 1

Формування та створення ринкової економіки потребує від підприємств України раціонального і економічно обґрунтованого підходу до планування своєї діяльності, до визначення стратегії фінансової і виробничої політики, аналізу й

оцінки отриманих результатів. Прибуток є основним джерелом фінансування розвитку підприємства, удосконалення його матеріально-технічної бази, забезпечення всіх форм інвестування.

Прибуток – це та частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу, комерційну, фінансову та інвестиційну діяльність підприємства, та слугує засобом відтворення і головним мотивом здійснення такої діяльності для власників підприємства в поточному і перспективному періоді, а також є основною характеристикою ефективності цієї діяльності.

Динамічний розвиток підприємства неможливий без створення дієвого механізму управління прибутком, основною метою якого є забезпечення умов для ефективного формування, розподілу й використання прибутку у поточному і перспективному періодах.

Управління прибутком підприємства передбачає створення методичного, організаційного та інформаційно-аналітичного забезпечення з метою раціонального використання ресурсів підприємства.

Формування прибутку підприємства відбувається в процесі його операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, передбачає управління доходами та витратами від даних видів діяльності, податковими платежами, операційним і фінансовим важелями, а також планування величини прибутку від різних сфер діяльності підприємства.

Управління розподілом і використанням прибутку підприємства повинно відповідати загальній стратегії розвитку підприємства, сприяючи підвищенню його ринкової вартості, формуванню необхідних і достатніх обсягів інвестиційних та фінансових ресурсів з урахуванням інтересів власників і працівників підприємства.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства

В ринкових умовах господарювання підприємствам необхідно докладати дуже багато зусиль, щоб зберегти конкурентоспроможність, бути прибутковими, платоспроможними і не допустити банкрутства. Функціонування суб'єктів господарювання може здійснюватись успішно лише з допомогою ефективного, розумного і зваженого менеджменту. Проблеми і негативні явища, які виникають у діяльності підприємства зазвичай пов'язані з помилками керівництва в аналітичній роботі, успішне здійснення якої допомагає попередити виникнення практично будь-яких кризових процесів. Отже, запорукою стабільної і рентабельної діяльності суб'єкта господарювання, що забезпечує сталий розвиток і стійке становище в сучасних умовах, є належно організована система і якісне проведення фінансово аналізу, що має бути головною метою діяльності менеджменту підприємства.

Фінансовий стан є визначальним чинником конкурентоспроможності й сталого розвитку підприємства та найважливішою характеристикою функціонування фірми в ринкових умовах. Стійкий фінансовий стан виявляється результатом ефективного управління всією сукупністю господарських факторів.

Сучасні підходи до управління фінансово-господарською діяльністю підприємства повинні спиратися на те, що процеси формування, розподілу і використання фінансових ресурсів здійснюються в умовах невизначеності зовнішнього середовища, тобто під впливом великої кількості його дестабілізуючих факторів. До таких факторів відносяться: нестабільність економічної політики держави, розвиток інфляційних процесів, недостатній внутрішній платоспроможний попит, зростання тарифів в галузях природних монополій та ін. Впливи зазначених факторів спричиняють дестабілізацію

ресурсних потоків і призводять до ризиків та не прогнозованих втрат, обертаючись кризовим фінансовим станом підприємства.

Процес управління фінансовими і матеріальними потоками підприємства в умовах невизначеності зовнішнього середовища вимагає створення гнучкої системи прийняття рішень. Основою такої системи є комплексна оцінка фінансового стану, що визначає його рівень, дозволяє дослідити динаміку комплексних показників, порівняти їх з аналогічними показниками інших підприємств і розробити заходи з поліпшення фінансового стану. Тому проблема розробки заходів комплексної оцінки фінансового стану, спрямованої на врахування зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на здійснення фінансово-господарської діяльності, для створення інформаційної бази прийняття рішень фінансового характеру, є найбільш складною при адаптації підприємства до ринкових умов.

Комплексна оцінка фінансового стану підприємства передбачає визначення економічного потенціалу суб'єкта господарювання або дає змогу забезпечити ідентифікацію його місця в економічному середовищі [43, с. 201]. Оцінка майнового та фінансово-економічного стану підприємства створює необхідну інформаційну базу для прийняття різноманітних управлінських і фінансових рішень. В нестабільних умовах функціонування підприємства, що передбачає вибір методологічних основ фінансового обліку, виникає проблема отримання показників придатних для порівняння. Як наслідок, підвищена увага до процесу вибору облікових принципів, методів та прийомів при формуванні показників бухгалтерської фінансової звітності.

Головним призначенням фінансової звітності підприємства є одержання інформації, яка дає достовірне й повне уявлення про майновий і фінансовий стан компанії. На жаль, до останнього часу фінансова звітність українських підприємств не відповідає цим вимогам. Річ у тім, що серед практикуючих працівників фінансово бухгалтерських служб існувала точка зору, що основною, якщо не єдиною, ціллю складання бухгалтерської звітності є її надання в державні контролюючі органи. Адже результати фінансового аналізу використовуються:

- адміністрацією для прийняття управлінських рішень;
- зовнішніми користувачами (банками – для визначення кредитоспроможності підприємства, потенційними інвесторами – для визначення доцільності інвестицій, професійними учасниками фондового ринку – для визначення ціни акцій і тощо).

Слід пам'ятати, що у кожного з партнерів підприємства – акціонерів, банків, податкових адміністрацій – свій критерій економічної доцільності на власний вибір, виходячи з своїх інтересів. Беззаперечно, що показники оцінки фінансового стану підприємства мають бути доступними, достовірними, своєчасними, точними для того, щоб можна було одержати відповідь на запитання, наскільки надійне підприємство як партнер у фінансовому відношенні.

Значення теоретичних досліджень у галузі фінансового аналізу і у тому числі аналізу фінансового стану для забезпечення ефективної діяльності вітчизняних підприємств визначається декількома обставинами:

- по-перше, трансформаційною кризою, в умовах якої здійснюється діяльність;
- по-друге, відсутністю у вітчизняній практиці критичної маси необхідного досвіду фінансового аналізу. Це частково пов'язано з тим, що й досі можна вести мову про недоліки вітчизняної школи фінансового менеджменту та аналізу [12, с. 103].

Комплексну оцінку фінансового стану проведемо на прикладі ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954». Дане підприємство було створене у 1958 році, а у 1998 році було перетворене у акціонерне товариство публічного типу.

Досліджуване підприємство надає такі основні послуги, як перевезення різного виду вантажів як на території Сумської області, так і по всій Україні, ремонт і технічне обслуговування автомобілів фізичних та юридичних осіб, виконання навантажувально-розвантажувальних робіт та індивідуальні послуги у цій сфері, а також транспортно-експедиційне обслуговування.

На сьогоднішній день ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» має у своєму складі шість дочірніх підприємств, які займаються автотранспортними перевезеннями та ремонтними роботами, забезпечують функціонування автомобільного транспорту, виконуючи навантажувально-розвантажувальні роботи, індивідуальними послугами.

Діяльність підприємства (в основному, надання послуг з автоперевезень) залежить від сезонних змін, оскільки в другій половині року діяльність основних замовників активізується. У свою чергу, основними замовниками підприємства є сільськогосподарські підприємства, підприємства сфери торгівлі та виробництва Сумської області та України.

Обсяги реалізованої продукції (наданих послуг) підприємством ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» у 2015 році наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Обсяги реалізованої продукції ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» за 2015 рік

Основний вид продукції (послуг)	Обсяг реалізованої продукції	
	тис. грн.	%
Надання послуг по переробці вантажів	3100	55,60
Ремонт автомобілів	176	3,16
Інші види діяльності	2300	41,24
Усього	5576	100,00

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

Проаналізувавши дані таблиці, дійшли висновку, що підприємство у 2015 році досягло обсягів перевезень близько 5576 тис. грн. Основні види наданих послуг складають: по наданню послуг по переробці вантажів – 3100 тис. грн. або 55,6 %, по ремонту автомобілів – 176 тис. грн. або 3,61 %, від інших видів діяльності – 2300 тис. грн. або 41,24 %.

Основні фінансово-економічні показники діяльності підприємства та їх динаміка за період з 2013 по 2015 рр. наведені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

**Основні фінансово-економічні показники діяльності ПАТ «Сумське
автотранспортне підприємство 15954» за період з 2013 по 2015 рр.**

Показники	Роки			Відхилення: +,- 2015 р. до:	
	2013	2014	2015	2013	2014
	Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	12389,2	17419,0	18751,0	6361,8
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	10324,3	14516,0	15626,0	5301,7	1110,0
Валовий прибуток (збиток), тис. грн.	329,4	1206,0	352,0	22,6	-854,0
Чистий прибуток (збиток), тис. грн.	-130,7	94,0	-166,0	-35,3	-260,0
Власний капітал, тис. грн.	1036,6	1131,0	965,0	-71,6	-166,0
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	1926,9	1831,4	1716,0	-210,9	-115,4
Середньоспискова чисельність працівників, чол.	208	204	196	-12	-8
Фондовіддача	1,93	2,69	2,89	0,96	0,20
Фондоозброєність праці на 1 працівника, грн.	25,73	26,43	27,59	1,87	1,17
Рентабельність діяльності підприємства, %	-1,27	0,65	-1,06	0,20	-1,71

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

Аналіз наведених у таблиці даних дає змогу зробити висновок, що протягом 2013-2015 рр. спостерігалось зростання доходу від реалізації продукції на 6361,8 тис. грн., а порівняно з 2014 роком виручка зросла на 1332 тис. грн. у 2016 році. Чистий дохід також збільшився на 5301,7 тис. грн. за весь аналізований період. Однак у 2013 та 2015 роках підприємство отримало збитки у розмірі 130,7 тис. грн. та 166 тис. грн. відповідно. Прибутковою була його діяльність лише у 2014 році, коли чистий прибуток склав 94 тис. грн.

Аналіз власного капіталу дозволяє зробити висновок, що протягом аналізованого періоду спостерігається його зниження на 71,6 тис. грн. та 166 тис. грн. у 2014 та 2015 роках відповідно. Середньорічна вартість активів підприємства також спадала протягом 2013-2015 рр. незначними темпами: з 1926,9 тис. грн. до 1716 тис. грн.

Аналогічні тенденції спостерігаються і з середньосписковою чисельністю працюючих, яка зменшилася у 2014 році з 208 до 204 чоловік, а у 2015 році – до 196 чоловік.

У той же час розраховані на основі цих даних показники фондоозброєності та фондovіддачі зростають протягом аналізованого періоду. Фондовіддача на кожну гривню, вкладену в основні засоби, становила у 2016 році 2,89 грн. у порівнянні з 2,69 грн. і 1,93 грн. у 2014 і 2013 роках відповідно. Фондоозброєність зросла на 1,87 грн. на одного працівника за три роки – з 25,73 грн. у 2013 році до 27,59 грн. у 2015 році.

Рентабельність діяльності підприємства була додатною лише у 2014 році, хоча і становила лише 0,65 %. У 2013 і 2015 роках цей показник досягав -1,27 % та -1,06 % відповідно.

Факторний аналіз фондovіддачі основних засобів підприємства ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» наведено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

**Факторний аналіз фондovіддачі основних засобів підприємства ПАТ
«Сумське автотранспортне підприємство 15954» за період 2013-2015 рр.**

Показник	2014-2015	У цілому за період
Вплив фактору продуктивності праці на фондovіддачу	0,32	1,17
Вплив фактору фондоозброєності праці на фондovіддачу	-0,13	-0,21
Загальна зміна фондovіддачі	0,20	0,96

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

Факторний аналіз фондovіддачі основних засобів дає можливість зробити висновки, що за рахунок зростання продуктивності праці у 2015 році показник фондovіддачі збільшився на 0,32 грн., а за рахунок зростання фондоозброєності фондovіддача знизилася на 0,13 грн., що в цілому зумовило зростання на 0,2 грн. За весь аналізований період фондovіддача зросла на 0,96 грн., в тому числі на 1,17 грн. за рахунок збільшення продуктивності праці і зменшилася на 0,21 грн. за рахунок зростання фондоозброєності.

Фінансовий аналіз передбачає дослідження важливих аспектів грошового обороту та прийняття заходів із закріплення фінансово-економічного стану господарюючого суб'єкта. Стабільний фінансовий стан підприємства означає своєчасне виконання зобов'язань перед його персоналом, партнерами та державою, що припускає фінансову стійкість, нормалізацію плато- і кредитоспроможності та рентабельності активів, власного капіталу й продажів. У процесі фінансового аналізу вибирають і оцінюють критерійні показники, використовуючи їх для прийняття обґрунтованих фінансових та інвестиційних рішень з урахуванням індивідуальних особливостей діяльності господарюючого суб'єкта. Параметри, отримані у результаті аналітичної роботи, повинні бути оцінені з позиції їх відповідності рекомендованим (нормативним) значенням, а також умовам діяльності конкретного підприємства. Показники (фінансові коефіцієнти), отримані у результаті аналізу поточної (операційної) діяльності, використовують з метою фінансового планування, прогнозування та контролю. Зміна тих чи інших факторів внутрішньої та зовнішньої середовища часто викликає потребу в коректуванні фінансової стратегії й тактики з урахуванням впливу цих факторів на фінансове становище підприємства. Тому виникає необхідність багатоваріантних підходів до оцінки наслідків виникнення різних ситуацій у господарській діяльності, що повинно знаходити відображення у фінансовому аналізі. Фінансовий аналіз допомагає приймати управлінські рішення, які направлені на зміцнення фінансово-економічного стану підприємства в інтересах власників.

Проаналізуємо загальний фінансовий стан підприємства на основі розрахунку показників майнового стану, ліквідності, ділової активності та фінансової стійкості.

Динаміка основних показників майнового стану ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» за аналізований період наведена у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

**Динаміка основних показників майнового стану ПАТ «Сумське
автотранспортне підприємство 15954», 2013-2015 рр.**

Показники	Роки			Зміна (+,-) за рік	
	2013	2014	2015	2014	2015
Коефіцієнт оновлення ОЗ	0,0282	0,0629	0,0101	0,03	-0,02
Коефіцієнт вибуття ОЗ	0,0462	0,0311	0,0363	-0,02	-0,01
Коефіцієнт приросту вартості ОЗ	-0,0185	0,0340	-0,0265	0,05	-0,01
Коефіцієнт компенсації вибуття ОЗ	1,6698	0,4783	3,6852	-1,19	2,02
Коефіцієнт зносу ОЗ	0,6399	0,6603	0,6827	0,02	0,04
Коефіцієнт придатності ОЗ	0,3601	0,3397	0,3173	-0,02	-0,04

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

Дані проведених розрахунків свідчать, що коефіцієнти оновлення та вибуття досить незначні протягом аналізованого періоду і становлять лише 2-6%, це говорить про стабільність основних фондів, що не є позитивною тенденцією, оскільки вони зношуються і потребують постійного оновлення або принаймні модернізації, чого не роблять на даному підприємстві. Загальна вартість основних засобів за період знизилася на 5%. Це незначна величина, однак вона говорить про неухвалене ставлення до фізичного та морального зносу основних засобів на підприємстві і в ідеалі має зростати принаймні невеликими темпами. Аналогічні тенденції виявляємо і за коефіцієнтом компенсації вибуття основних засобів, який показує перевищення їх вибуття над надходженням і відповідно швидкий знос, який збільшується протягом аналізованого періоду, хоча і на досить незначну величину – близько 2 %. Коефіцієнт придатності основних засобів відносно стабільний протягом аналізованого періоду, однак його рівень близько 0,3 говорить про значний відсоток зносу, що підтверджує попередні висновки.

Аналіз фінансової стійкості суб'єкта господарювання показав, що фінансовий стан підприємства є досить нестійким (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка показників фінансової стійкості ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954», 2013-2015 рр.

Показники	Рік			Відхилення за період в цілому
	2013	2014	2015	
Коефіцієнт автономії	0,2550	0,2727	0,2102	-0,0448
Коефіцієнт фінансування	2,9213	2,6676	3,7575	0,8362
Коефіцієнт фінансового важеля	2,9213	2,6676	3,7575	0,8362
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	-0,7604	-0,6348	-0,6528	0,1075

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

У групі показників фінансової незалежності коефіцієнти автономії, фінансування, фінансового важеля та покриття інвестицій не задовольняють норми, а отже підприємство значно залежить від позикових джерел фінансування, при чому довгостроковими. Щодо коефіцієнта маневреності власного капіталу, то він перевищує норматив, однак це спричинено від'ємною величиною власних оборотних коштів, що негативно характеризує фінансову стійкість підприємства.

Аналіз ліквідності підприємства показав, що практично всі проаналізовані показники не є задовільними, при чому коефіцієнт загального покриття нижчий за нормативний і до того зменшується кожного року. Коефіцієнт термінової ліквідності перевищує нормативи, що говорить про надмірну ліквідність, тобто наявність коштів, які не залучаються в обіг підприємства, а отже і не використовуються ним. Коефіцієнти абсолютної ліквідності і платоспроможності значно нижчі за нормативні значення, однак дещо підвищилися протягом аналізованого періоду. Коефіцієнт поточної ліквідності не відповідає нормі протягом усього аналізованого періоду і до того ж знижується. У той час як коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами у 2013 і 2015 роках знаходиться в нормі (більше 0,1) і демонструє тенденцію зменшення (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Динаміка показників ліквідності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» за період 2013-2015 рр.

Показники	Рік			Відхилення за рік		Відхилення за весь період
	2013	2014	2015	2014	2015	
Коефіцієнт загального покриття	0,9661	0,8946	0,8747	-0,0716	-0,0198	-0,0914
Коефіцієнт термінової ліквідності	0,8833	0,8261	0,8041	-0,0573	-0,0220	-0,0793
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,0084	0,0245	0,0130	0,0161	-0,0116	0,0045
Коефіцієнт абсолютної платоспроможності	0,0110	0,0288	0,0137	0,0178	-0,0151	0,0027
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,2284	0,8946	0,8747	-0,3338	-0,0198	-0,3537
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами	0,8776	0,0002	0,6199	-0,8774	0,6197	-0,2578
Коефіцієнт відновлення (втрати) платоспроможності	0,7019	0,3638	0,4324	-0,3381	0,0686	-0,2695

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

Однак аналіз відновлення платоспроможності показує, що підприємство не здатне відновити платоспроможність протягом наступних 6 місяців, адже його значення вдвічі менше нормативу (1). Отже, підприємство має значні проблеми з поточною платоспроможністю та ризиковістю діяльності.

Аналіз ділової активності підприємства свідчить про ефективне використання активів, власного капіталу, запасів, оскільки коефіцієнти їх оборотності зростають протягом аналізованого періоду – на 1,5, 5,5 та 19,5 відповідно. Загалом ефективність використання оборотних коштів, дебіторської та кредиторської заборгованості зростає у 2014 р. і спадає у 2015 р., що є традиційним для аналізованого підприємства (табл. 2.7). Однак темпи зростання все ж перевищують темпи спаданням за кожним активом чи пасивом, що говорить про позитивні тенденції ділової активності на підприємстві. Отже, комплексний

аналіз ділової активності підприємства свідчить про позитивні зрушення у його роботі.

Таблиця 2.7

Динаміка показників ділової активності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» за період 2013-2015 рр.

Показники	Рік			Відхилення за рік	
	2013	2014	2015	2014	2015
Коефіцієнт оборотності активів	2,1	3,5	3,6	1,4	0,0
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	9,4	13,4	14,9	4,0	1,5
Коефіцієнт оборотності оборотних коштів	3,6	6,4	5,9	2,8	-0,5
Коефіцієнт оборотності запасів	55,3	78,9	74,8	23,6	-4,1
Коефіцієнт оборотності загальної дебіторської заборгованості	3,9	7,1	6,6	3,2	-0,6
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості по товарних операціях	4,0	7,3	6,7	3,3	-0,6
Коефіцієнт оборотності загальної кредиторської заборгованості	3,6	6,1	5,2	2,5	-0,8
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості по товарних операціях	4,3	7,7	6,3	3,3	-1,4

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

Отже, можна зробити висновок, що підприємство має певні проблеми у своїй фінансово-господарській діяльності. Щодо платоспроможності та ліквідності, оскільки майже усі показники не виконують встановлені нормативи, що призводить до підвищеної ризиковості діяльності підприємства. Також негативні тенденції відбувається із фінансовою стійкістю, оскільки підприємство значно залежить від позикових коштів. Аналіз майнового стану показав, що стан основних засобів є критичним і потребує оновлення. Однак у той же час можна відмітити позитивні зрушення у роботі суб'єкта господарювання зі сторони ділової активності.

2.2. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства

Ефективність діяльності підприємства багато в чому залежить від того, наскільки швидко і правильно воно орієнтується у ринкових відносинах. Аналіз фінансових результатів набуває при цьому особливої важливості та необхідності, адже умовою життєдіяльності підприємства й основою його ефективного розвитку на конкурентному ринку є стабільність.

Аналіз фінансових результатів діяльності підприємств є важливим елементом фінансового менеджменту. Користувачі фінансової звітності підприємств використовують методи фінансового аналізу для прийняття управлінських рішень, спрямованих на збільшення прибутковості, забезпечення стабільного фінансового стану. В сучасних умовах господарювання, коли для фінансування виробничої діяльності підприємствами використовується залучений капітал, особливого значення набуває якісний аналіз та об'єктивна оцінка фінансових результатів діяльності, для зовнішніх користувачів: фінансових органів, комерційних банків, податкових органів, акціонерів. Прийняття рішення інвестором про фінансування виробничої діяльності підприємства або рішення банків про надання кредиту базується на вивченні фінансових результатів діяльності підприємства. Для власника оцінка фінансових результатів має важливе значення як інформаційна база про потенційні можливості збільшення прибутку, виявлення причин збитковості.

Під аналізом фінансових результатів діяльності розуміємо комплекс дій щодо вивчення результатів практичної роботи підприємства за певний період, з метою визначення ступеня ефективності використання всіх ресурсів, виявлення можливих недоліків в управлінні та надання необхідної інформації для оперативного керівництва для підвищення результативності діяльності підприємства.

Аналіз фінансових результатів передбачає, перш за все, дослідження їх динаміки та складу.

Проаналізувавши дані діяльності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» ми дійшли висновку, що валовий дохід від реалізації зріс у

2014 році на 5029,8 тис. грн. або 40,6 %, а у 2015 році – на 1332 тис. грн. або 7,6 %. Сума сплаченого податку на додану вартість збільшилася у 2014 та 2015 роках на 838,1 тис. грн. та 222 тис. грн. відповідно. Чистий дохід від реалізації також зростає протягом аналізованого періоду: у 2014 році на 4191,7 тис. грн., а у 2015 році – на 1110 тис. грн.

За рахунок значних темпів зростання собівартості реалізованої продукції (наданих послуг) валовий прибуток знизився у 2015 році більш ніж на 70 %.

Фінансовий результат від операційної діяльності також зменшився у 2015 р. майже на 90 % – до лише 34 тис. грн. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування знизився більш ніж удвічі за весь аналізований період і був від’ємним у 2015 році – -42 тис. грн.

Обсяги його фінансового результату від звичайної діяльності дорівнюють сумі чистого прибутку, який був додатним лише у 2014 році і становив 94 тис. грн. або 0,5% від виручки від реалізації. У 2013 році чисті збитки становили 130,7 тис. грн., а у 2015 році – 166 тис. грн.

Для подальшого дослідження фінансових результатів підприємства ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» проведемо аналіз чистого руху грошових коштів, який наведено в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Оцінка чистого руху грошових коштів підприємства ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» за період 2013-2015 рр.

Показники	Рік			Зміна за рік			
	2013	2014	2015	2014		2015	
				тис. грн.	%	тис. грн.	%
Чистий рух грошових коштів від операційної діяльності:	-19,5	638,0	221,0	657,5	- 3371,8	-417,0	-65,4
Чистий рух грошових коштів від інвестиційної діяльності	0,0	-314,0	20,0	-314,0	0,0	334,0	-106,4
Чистий рух грошових коштів від фінансової діяльності	-28,0	-275,0	-268,0	-247,0	882,1	7,0	-2,5

Продовження табл. 2.8

Чистий рух коштів за звітний період	-28,0	49,0	-27,0	77,0	-275,0	-76,0	-155,1

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

Аналіз даних таблиці 2.8 свідчить про те, що чистий рух коштів був позитивним лише у 2014 р. за рахунок значних обсягів операційної діяльності – більше 600 тис. грн. На початку аналізованого періоду жоден із видів діяльності не мав додатного значення, а тому і загальний чистий рух грошових коштів становив -28 тис. грн.

У 2015 р. значне зниження вхідних потоків (а отже і чистого руху) від операційної діяльності зумовило від'ємне значення чистого руху коштів. Отже, чистий рух коштів підприємства значним чином залежить від операційної діяльності, яка є нестійкою протягом аналізованого періоду.

Дані для проведення факторного аналізу валового прибутку підприємства наведені в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Вихідні дані для факторного аналізу валового прибутку ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» за 2013-2015 рр., тис. грн.

Показники	Рік			Відхилення за рік	
	2013	2014	2015	2014	2015
Чистий дохід від реалізації	10324,3	14516,0	15626,0	4191,7	1110,0
Собівартість реалізованої продукції	9994,9	13310,0	15274,0	3315,1	1964,0
Валовий прибуток	329,4	1206,0	352,0	876,6	-854,0

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

Факторний аналіз формування валового прибутку підприємства проводиться на основі дослідження трьох впливу на даний показник трьох факторів: обсягу реалізації продукції, структури й асортименту реалізованої продукції та рівня витрат на 1 грн. реалізованої продукції.

Вплив зміни обсягу реалізації розраховується за формулою:

$$\Delta ВП_{OP} = ВП_0 \cdot \left(\frac{C_1}{C_0} - 1 \right) \quad (2.1)$$

де $\Delta ВП_{OP}$ – вплив зміни обсягу реалізації; $ВП_0$ – валовий прибуток у базовому періоді; C_1 – собівартість реалізованої продукції у звітному періоді; C_0 – собівартість реалізованої продукції у базовому періоді.

Вплив зміни структури й асортименту реалізованої продукції розраховується за формулою:

$$\Delta ВП_{cmp} = ВП_0 \cdot \left(\frac{ЧД_1}{ЧД_0} - \frac{C_1}{C_0} \right) \quad (2.2)$$

де $\Delta ВП_{cmp}$ – вплив зміни структури й асортименту продукції; $ЧД_1$ – чистий дохід у звітному періоді; $ЧД_0$ – чистий дохід у базисному періоді.

Вплив зміни рівня витрат на 1 грн. реалізованої продукції розраховується за формулою:

$$\Delta ВП_{PB} = ЧД_1 \cdot \left(\frac{C_0}{ЧД_0} - \frac{C_1}{ЧД_1} \right) \quad (2.3)$$

де $\Delta ВП_{PB}$ – вплив зміни рівня витрат на 1 грн. реалізованої продукції.

Вплив зміни обсягу реалізації становить:

$$\Delta ВП_{OP}^{2014} = 329,4 \cdot \left(\frac{13310,0}{9994,9} - 1 \right) = 109,3 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta ВП_{OP}^{2015} = 1206,0 \cdot \left(\frac{15274,0}{13310,0} - 1 \right) = 178,0 \text{ тис. грн.}$$

Вплив зміни структури й асортименту реалізованої продукції складає:

$$\Delta ВП_{cmp}^{2014} = 329,4 \cdot \left(\frac{14516,0}{10324,3} - \frac{13310,0}{9994,0} \right) = 24,5 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta ВП_{cmp}^{2015} = 1206,0 \cdot \left(\frac{15626,0}{14516,0} - \frac{15274,0}{13310,0} \right) = -85,7 \text{ тис. грн.}$$

Вплив зміни рівня витрат на 1 грн. реалізованої продукції дорівнює:

$$\Delta ВП_{PB}^{2014} = 14516,0 \cdot \left(\frac{9994,9}{10324,3} - \frac{13310,0}{14516,0} \right) = 742,9 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta ВП_{PB}^{2015} = 15626,0 \cdot \left(\frac{13310,0}{14516,0} - \frac{15274,0}{15626,0} \right) = -946,2 \text{ тис. грн.}$$

Отже, загальна зміна валового прибутку становить:

$$\Delta ВП^{2014} = 109,3 + 24,5 + 742,9 = 876,6 \text{ тис. грн.}$$

$$\Delta ВП^{2015} = 178,0 - 85,7 - 946,2 = -854,0 \text{ тис. грн.}$$

Результати факторного аналізу формування валового прибутку ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» за 2014-2015 рр. наведені в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Факторний аналіз формування валового прибутку ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» за 2014-2015 рр.

Фактор	Рік	
	2014	2015
Вплив зміни обсягу реалізації	109,3	178,0
Вплив зміни структури й асортименту реалізованої продукції	24,5	-85,7
Вплив зміни рівня витрат на 1 грн. реалізованої продукції	742,9	-946,2
Загальна зміна валового прибутку	876,6	-854,0

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

Аналіз даних таблиці дає змогу зробити висновки, що у 2014 році зростання валового прибутку підприємства на 876,6 тис. грн. було зумовлено збільшенням обсягу реалізації на 109,3 тис. грн., зниженням собівартості продукції – на 24,5 тис. грн., і зменшенням витрат на 1 грн. реалізованої продукції – на 742,9 тис. грн. У 2015 році валовий прибуток знизився на 854 тис. грн. за рахунок зростання витрат на 1 грн. реалізованої продукції – на 946,2 тис. грн., збільшення собівартості продукції – на 85,7 тис. грн., і зріс за рахунок збільшення обсягу реалізації на 178 тис. грн.

Факторний аналіз показує, що величина валового прибутку підприємства найбільшою мірою залежить від рівня витрат на 1 грн. реалізованої продукції.

Згідно з даними фінансової звітності, ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» не виплачувало дивідендів акціонерам протягом 2013-2015 років. Чистий прибуток підприємства мав додатне значення лише у 2014 році, тому в цьому періоді він був використаний в сумі 94 тис. грн. повністю на покриття непокритих збитків. Це свідчить про неефективність управління розподілом і використанням прибутку ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954».

2.3. Оцінка факторів впливу на рентабельність підприємства

Прибуток показує абсолютний ефект діяльності підприємства без урахування використаних при цьому ресурсів, тому його слід доповнювати показником рентабельності. Ступінь прибутковості підприємства і характеризує рентабельність.

Рентабельність – це якісний, вартісний показник, що характеризує рівень віддачі витрат або ступень використання ресурсів, що є в наявності, в процесі виробництва і реалізації продукції.

Підприємство рентабельне, якщо суми витрат достатньо не тільки для сплати витрат на виробництво, але і для утворення прибутку. Таким чином, рентабельність характеризує ефективність роботи підприємства, дає уявлення про спроможність підприємства збільшувати свій капітал.

Показники рентабельності характеризують фінансові результати та дохідність різних напрямків діяльності (виробничої, підприємницької, інвестиційної), окупність витрат. Вони більш повно, ніж прибуток, відображають кінцеві результати господарчої діяльності підприємства, тому що їх величина показує співвідношення ефекту до наявних або використаних ресурсів. Їх використовують для оцінки діяльності підприємства та як інструмент в інвестиційній політиці та ціноутворенні.

Ріст будь-якого показника рентабельності залежить від багатьох процесів, зокрема, від удосконалювання системи керування виробництвом, підвищення ефективності використання ресурсів організаціями, стабільності взаємних

розрахунків і системи розрахунково-платіжних відносин з банками, постачальниками й покупцями.

Найважливішими факторами зростання прибутку є зростання обсягу виробництва й реалізації продукції, впровадження науково-технічних розробок, підвищення продуктивності праці, зниження собівартості, поліпшення якості продукції.

Основне джерело грошових нагромаджень підприємств і організацій – виторг від реалізації продукції, а саме та її частина, що залишається за винятком матеріальних, трудових і грошових витрат на виробництво й реалізацію цієї продукції. Тому важливе завдання кожного господарюючого суб'єкта – одержати максимум прибутку при мінімумі витрат шляхом дотримання строгого режиму економії коштів і найбільш ефективного їхнього використання. Виконання цих завдань дозволить підприємству забезпечити підвищення рентабельності власного виробництва, тому оцінка факторів впливу на рентабельність є особливо актуальною.

Рентабельність – прибутковість підприємства, показник економічної ефективності виробництва підприємства, який відображає кінцеві результати господарської діяльності. Її розраховують як відношення прибутку до середньорічної вартості основного капіталу і нормованих оборотних коштів.

Види рентабельності та їх призначення полягає в оцінці роботи підприємства. Це відносні показники, за допомогою яких можна побачити прибутковість підприємства щодо всіх витрат, які необхідні для отримання цього доходу. Виражаються показники найчастіше у відсотках.

Розрізняють два види рентабельності:

- рентабельність, розрахована на основі загального прибутку;
- рентабельність, розрахована на основі чистого прибутку.

Рентабельність являється відносинами характеристиками фінансових результатів. Вони вимірюють дохідність підприємства з різних позицій і групуються у відповідності з інтересами учасників економічного процесу ринкового обміну. Вони дозволяють оцінювати результативність вкладених

ресурсів. У фінансовій практиці виокремлюють такі основні групи показників рентабельності: рентабельність продукції, рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність продажів (валова, операційна, чиста рентабельність продажів) [55, с. 101].

Рентабельність продукції можна розрахувати по всій реалізованій продукції і по окремих її видах. У першому випадку вона визначається як відношення прибутку від реалізації продукції до витрат на її виробництво і реалізацію.

Рентабельність всієї реалізованої продукції розраховується і як:

- відношення прибутку від реалізації товарної продукції до виручки від реалізації продукції;
- відношення загального прибутку до виручки від реалізації продукції;
- відношення чистого прибутку до виручки від реалізації продукції.

Показники рентабельності всієї реалізованої продукції дають уявлення про ефективність поточних витрат підприємства і прибутковості продукції, що реалізовується.

У другому випадку визначається рентабельність окремих видів продукції. Вона залежить від ціни, по якій продукція реалізується споживачеві, і собівартості по даному її вигляду.

Рентабельність активів (економічна рентабельність) характеризує – рівень прибутку, що створюється всіма активами підприємства, які перебувають у його використанні згідно з балансом. Даний показник розраховується за формулою:

$$Кра = \frac{\text{Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування}}{\text{Валюта балансу}}$$

Рентабельність власного капіталу (фінансова рентабельність) – характеризує рівень прибутковості власного капіталу, вкладеного в дане підприємство, тому найбільший інтерес представляє для наявних і потенційних власників й акціонерів й є одним з основних показників інвестиційної привабливості підприємства, тому що його рівень показує верхню межу дивідендних виплат:

$$K_{pvc} = \text{Чистий прибуток} / \text{Власний капітал.}$$

Рентабельність продажів – коефіцієнт рівний відношенню прибутку від реалізації продукції до суми отриманої виручки. Даними для розрахунку служить бухгалтерський баланс. Рентабельність продажів показує, яку суму прибутку отримує підприємство з кожної гривні проданої продукції:

$$K_{pn} = \text{Прибуток від реалізації} / \text{Виручка від реалізації.}$$

Рентабельність продажів використовується в якості основного індикатора для оцінки фінансової ефективності підприємств, які мають відносно невеликі величини основних засобів і власного капіталу. Оцінка рентабельності продажів дозволяє більш об'єктивно поглянути на стан справ.

Показник рентабельності продажів характеризує найважливіший аспект діяльності підприємства – реалізацію основної продукції.

Якщо сума прибутку показує абсолютний ефект діяльності, то рентабельність характеризує міру цієї ефективності, тобто відносний рівень прибутковості підприємства або продукції, яка реалізовується. У загальній формі рентабельність розраховують як відношення прибутку до витрат або використовуваних ресурсів (капіталу).

Рентабельність в перший рік роботи підприємства, як правило, дуже низька, хоча наступні декілька років роботи підприємства спостерігається її зростання. З часом її величина стабілізується, а в кінці виробництва може почати падати. Однією з причин збільшення рентабельності може бути збільшення обсягів виробництва.

Таки показники рентабельності у більшій мірі пов'язані з ростом витрат на виробництво, з витратами на матеріальну і сировинну складову, вони прямо впливають на величину собівартості продукції, а отже, і прибутки, пов'язано з тим, наскільки раціонально і економічно витрачаються матеріальні ресурси –

адже частка матеріальних витрат у складі собівартості зазвичай коливається від 60 до 90% [59, с. 94].

Міру прибутковості найбільш точно визначають показники рентабельності, які характеризують рівень віддачі витрат або міру використання наявних ресурсів у процесі виробництва та реалізації товарів, робіт, послуг. Збільшення показників рентабельності підприємства значною мірою залежить від зростання чистого прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків. Адже в умовах ринкової економіки чистий прибуток є основою економічного та соціального розвитку підприємства. Тому для підвищення рентабельності підприємства потрібно збільшувати прибуток [51, с. 56].

Необхідний рівень прибутку і рентабельності дозволяє вирішувати цілий комплекс завдань, що обумовлюють стабільність і ефективність їх бізнесу. Однак можливість досягнення прибутку проблема складна, оскільки залежить від впливу безлічі факторів. Всі фактори, що впливають на рентабельність, можуть бути розділені на дві групи: фактори зовнішнього середовища (об'єктивні), фактори внутрішнього середовища (суб'єктивні).

До факторів зовнішнього середовища відносять: економічна ситуація в країні, рівень інфляції, характер і гострота конкурентної боротьби, кон'юнктура ринку або співвідношення між попитом і пропозицією на продукцію та послуги підприємств, податкова і кредитна політика держави і комерційних банків, тарифи на товари та послуги, що надаються іншими підприємствами, ціна на сировину та товари для підприємств.

Одні з цих чинників прямо впливають на прибуток, інші опосередковано через товарообіг (оборот) або витрати виробництва та обігу.

До внутрішніх факторів, залежних від діяльності підприємств, відносяться: тип і категорія підприємства, і відповідно розмір націнки на сировину, продукти та послуги, що встановлюються підприємствами, рівень технічної оснащеності підприємства, рівень механізації праці, прогресивність техніки та обладнання, що застосовуються на підприємствах, характер технологічних процесів та їх прогресивність, рівень продуктивності праці, обсяг і склад виробленої продукції,

послуг і товарообігу, сума і рівень витрат виробництва і обігу, в тому числі співвідношення між змінними і постійними витратами, обсяг активів підприємства, їх структура, віддача і інші фактори.

Основні напрямки підвищення рівня рентабельності підприємств є: проведення серйозних маркетингових досліджень та прогноз кон'юнктури ринку, визначення своєї ніші на ринку і споживачів своєї продукції і послуг, збільшення виручки підприємства, яка має великий вплив на прибуток.

Підвищенню рентабельності підприємства сприяє впровадження прогресивних технологій в галузі організації виробництва і обслуговування споживачів товарів і послуг; вдосконалення організації виробництва та якості обслуговування; підвищення технічної оснащеності підприємств та продуктивності праці; впровадження прогресивних інформаційних технологій; здійснення режиму економії на підприємствах; стимулювання збуту продукції та послуг; вдосконалення системи організації та оплати праці працівників, підвищення мотивації праці та ряд інших.

Здійснено аналіз показників рентабельності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» за 2013-2015 рр. Його результати наведені в таблиці 2.11

Таблиця 2.11

Аналіз показників рентабельності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» за 2013-2015 рр., %

Показники	Рік			Відхилення, +/-
	2013	2014	2015	
Рентабельність сукупних активів	-2,72	2,29	-3,80	-1,08
Рентабельність власного капіталу	-11,86	8,67	-15,84	-3,98
Валова рентабельність продажів	3,19	8,31	2,25	-0,94
Чиста рентабельність продажів	-1,27	0,65	-1,06	0,20
Рентабельність продукції	-1,05	0,54	-0,89	0,17

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

Проведений аналіз рентабельності дає змогу зробити висновки, що дана група показників досягає позитивних значень лише у 2014 році, а у 2015 році спостерігається спадання за всіма досліджуваними коефіцієнтами. Рентабельність

сукупних активів зросла у 2014 році на 5 % з -2,72 % до 2,29 %, однак у 2015 році знизилася більш ніж на 6 % – до -3,8 %. Рентабельність власного капіталу піднялася з -11,86 % у 2013 році до 8,67 % у 2014 році, тобто більш ніж на 20 %, але у 2015 році опустилася майже на 25 %. Лише валова рентабельність продажів залишалася додатною протягом усього аналізованого періоду, однак згідно із загальними тенденціями підвищилася з 3,19 % у 2013 році до 8,31 % у 2014 році і знизилася трохи більше, ніж на 6 % у 2015 році. У той час як чиста рентабельність продажів зросла у 2014 році майже на 2 % – з -1,27 % до 0,65 %, а у 2015 році зменшилася до -1,06 %. Рентабельність продажів майже не змінилася за аналізований період, оскільки у 2014 році відбулося її підвищення майже на 1,6 % – з -1,05 % до 0,54 %, а у 2015 році – зниження на трохи більше, ніж 1,4 % або до -0,89 %.

Важливою складовою аналізу фінансових результатів підприємства є здійснення факторного аналізу власного капіталу. Для цього ми обрали трьохфакторну модель Дюпона. Результати проведеного аналізу наведені в таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Факторний аналіз чистої рентабельності власного капіталу ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» за 2014-2015 рр.

Показники	Рік		Відхилення	Вплив на ROA
	2014	2015		
Чиста рентабельність продажів, %	0,65	-1,06	-1,71	-22,16
Ресурсовіддача (оборотність активів)	3,53	3,58	0,04	-0,16
Коефіцієнт фінансової залежності	3,67	4,76	1,09	-4,14
Рентабельність сукупного капіталу, %	8,39	-18,07	-26,47	-

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

Проведений факторний аналіз надає змогу зробити висновок, що у 2014 році рентабельність сукупного капіталу зросла на 8,39 %, із них за рахунок підвищення чистої рентабельності продажів – на 0,65 %, зростання ресурсовіддачі – на 3,53 %, і на 3,67 % за рахунок зниження коефіцієнту фінансової залежності. Однак у 2015

році відбулося зниження рентабельності сукупного капіталу на 18,07 %, зумовлене на 4,76 % зниженням коефіцієнта фінансової залежності, на 3,58 % – зростанням ресурсовіддачі і на 1,06 % – зниженням чистої рентабельності продажів. За весь аналізований період відбулося зниження показника рентабельності сукупного капіталу на 26,47 %, зумовлене на 22,16 % зниженням чистої рентабельності продажів, на 0,16 % – зменшенням ресурсовіддачі, і на 4,14 % – зростанням коефіцієнта фінансової залежності.

Висновки до розділу 2

Однією з найважливіших складових процесу управління фінансово-господарською діяльністю підприємства є комплексна оцінка фінансового стану. Слід розуміти, що це процедура втілення комплексу заходів, яка включає аналіз найважливіших параметрів фінансово- господарської діяльності із застосуванням сучасних методів фінансового аналізу для забезпечення інформаційної бази прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на створення умов для сталого розвитку підприємства.

Дослідження фінансового стану підприємства дозволяє визначити рівень його конкурентоспроможності і місце підприємства в економічному середовищі.

Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства є важливою складовою аналізу фінансового стану, яка дозволяє здійснювати контроль за динамікою обсягів та зміною структури чистого прибутку, а також виявляти резерви його зростання.

Як і кожен абсолютний показник розмір прибутку не завжди характеризує ефективність діяльності підприємства. Тому, щоб оцінити ефективність роботи підприємства, одержаний прибуток необхідно співвідносити зі здійсненими витратами – поточними (собівартість продукції) і авансованими (активи або частини їх).

Співвідношення прибутку із затратами являє собою рентабельність. Рентабельність характеризує рівень прибутковості і більшою мірою, ніж прибуток характеризує кінцеві результати діяльності підприємства. Після оцінки

факторів впливу на рентабельність підприємство може виявити, за рахунок чого можливе нарощення обсягів виробництва і реалізації товарів. Це заходи щодо підвищення продуктивності праці працівників, зменшення витрат на виробництво продукції, цінова політика, покращення системи маркетингу на підприємстві. Одним з сучасних напрямів підвищення рентабельності є використання методу «витрати – випуск». За цим методом загальний результат роботи підприємства визначається шляхом підсумовування операційного, фінансового та інвестиційного результатів. По кожному з видів діяльності провадиться порівняння витрат з випуском продукції (реалізацією), доходами і визначається кінцевий результат. Це надає можливість аналізувати кожний фактор впливу, визначити «вузьке» місце та обрати напрями покращення діяльності і підвищення рентабельності.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ ТА ВИЯВЛЕННЯ РЕЗЕРВІВ ЗРОСТАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Стратегічний підхід до управління прибутком підприємства

Незважаючи на реалізацію курсу соціально-економічних реформ національна економіка продовжує перебувати у стані системної рецесії, яка до того ж кардинально підсилюється стрімким зростанням зовнішнього боргу і «танучими» золотовалютними резервами країни. За даних умов проблеми виживання, забезпечення ефективної діяльності та економічного розвитку українських суб'єктів господарювання повністю покладаються на їх власників та менеджерів, які повинні усвідомлювати нагальну необхідність забезпечення ефективного стратегічного корпоративного менеджменту, ключовим напрямом якого є стратегічне управління прибутком підприємств. Адже, лише за умови застосування ефективної системи стратегічного управління прибутком, яка є важливою сучасною технологією стратегічного менеджменту, управлінський персонал може забезпечити стійке підвищення прибутковості, ринкової вартості та довгостроковий економічний розвиток підприємств.

Тому, на нашу думку, варто обґрунтувати концептуальні основи для здійснення ефективного стратегічного управління прибутком підприємств, спрямованого на забезпечення стійкого підвищення прибутковості, ринкової вартості та досягнення економічного розвитку у довгостроковій перспективі.

Стратегічне управління прибутком є однією із основних складових системи стратегічного менеджменту підприємств, яка визначає якість системи корпоративного управління. Стратегічне управління прибутком підприємства необхідно розглядати, як комплексний процес, який передбачає реалізацію ряду послідовних етапів організації, планування, аналізу та контролю прибутку для забезпечення успішної реалізації основної мети суб'єкта господарювання,

стійкого підвищення прибутковості, ринкової вартості та досягнення довгострокового економічного розвитку підприємства.

Важливою умовою для раціонального формування концептуальних основ стратегічного управління прибутком підприємства є обґрунтування такого визначення економічної сутності даного процесу, яке комплексно відображає змістовно-структурну характеристику та особливості реалізації процесу стратегічного управління прибутком у системі корпоративного менеджменту.

На підставі критичного аналізу існуючих дефініцій нами було запропоновано наступне визначення: стратегічне управління прибутком підприємства – це комплексний процес розробки та реалізації обґрунтованих управлінських рішень у розрізі процесів формування, розподілу, використання прибутку, спрямованих на забезпечення стійкого підвищення прибутковості, ринкової вартості та досягнення довгострокового економічного розвитку підприємства, що сприяє успішній реалізації його головної мети.

Важливим етапом є обґрунтування та реалізація набору ключових умов для забезпечення менеджерами ефективного стратегічного управління прибутком підприємства. Даний набір передбачає дотримання управлінцями наступних умов:

1) інтегрованість системи стратегічного управління прибутком із системою менеджменту підприємства. Оскільки, прийняття та реалізація управлінських рішень у будь-якій сфері діяльності підприємства прямо або опосередковано впливає на величину прибутку суб'єкта господарювання, що об'єктивно обумовлює необхідність органічної інтегрованості системи стратегічного управління прибутком із системою корпоративного менеджменту;

2) комплексний характер процесів розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень. Усі управлінські рішення в розрізі процесів формування, розподілу та використання прибутку тісно взаємопов'язані, а тому, повністю або частково впливають на кінцевий результат функціонування системи стратегічного управління прибутком підприємства;

3) високий динамізм і адаптивність управління, оскільки реалізація навіть найбільш ефективних рішень щодо управління прибутком, які були прийняті у

попередньому періоді, може бути недоцільною у перспективній діяльності підприємства, що обумовлено високим рівнем динамічності та непередбачуваності бізнес середовища, а особливо змінами кон'юнктури фінансового і товарного ринків. До того ж, необхідно враховувати перманентний процес зміни в часі внутрішніх умов діяльності підприємства, зокрема при переході стадій його життєвого циклу;

4) багатоваріантність (альтернативність) підходів для розробки ефективних управлінських рішень. Так, у процесі розробки управлінських рішень щодо формування, розподілу та використання прибутку необхідно об'єктивно враховувати відповідні альтернативні варіанти, вибір яких здійснюється відповідно до засад стратегії управління прибутком конкретного підприємства;

5) спрямованість на забезпечення успішного досягнення стратегічних цілей економічного розвитку підприємства. Адже, яким б прибутковими не були ті чи інші проекти управлінських рішень в поточному періоді, все ж їх слід відхилити у разі невідповідності даних рішень основній меті підприємства та стратегічним напрямкам його розвитку.

Однією із базових концептуальних засад стратегічного управління прибутком підприємства є набір основних завдань даного процесу, серед яких [41, с. 167-168]:

1) забезпечення оптимальної величини прибутку відповідно до наявного економічного потенціалу і умов ринкової кон'юнктури;

2) дотримання збалансованого (прийняттого) співвідношення між величиною прибутку та рівнем ризиків;

3) досягнення високого рівня якості прибутку за процесами його формування, розподілу та використання;

4) забезпечення стійкого зростання прибутковості, ринкової вартості підприємства;

5) підвищення платоспроможності та досягнення фінансової рівноваги підприємства;

6) забезпечення довгострокового економічного розвитку суб'єкта господарювання;

7) забезпечення оптимального задоволення інтересів власників підприємства (у т.ч. шляхом здійснення дивідендних виплат тощо);

8) забезпечення підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості підприємства.

На нашу думку, в основу забезпечення раціонального формування та ефективного функціонування системи стратегічного управління прибутком підприємства має бути покладено комплекс основних принципів стратегічного управління прибутком суб'єктів господарювання (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Комплекс основних принципів стратегічного управління прибутком підприємств [62, с. 112]

Основні принципи стратегічного управління прибутком	Характеристика основних принципів стратегічного управління прибутком підприємств
Системності та ієрархічності	Стратегічне управління прибутком є основною складовою системи стратегічного менеджменту підприємства та реалізується з урахуванням принципів і засад даної системи
Комплексності	Процес прийняття ефективних управлінських рішень передбачає комплексне врахування умов, правил, ресурсів і факторів формування прибутку підприємства
Цілеспрямованості	Важливою складовою стратегічного управління прибутком підприємства є інноваційно-інвестиційні проекти, реалізація яких здійснюється у зонах стратегічних інтересів та стратегічних зонах господарювання
Реалізації ситуаційно-ресурсного підходу	Стратегічні управлінські рішення приймаються на підставі оцінки стану усіх факторів та ресурсів, що впливають (або можуть впливати) на можливість забезпечення стійкого підвищення прибутковості підприємства у довгостроковому періоді
Ієрархічності цілей	Процеси розподілу і використання прибутку повинні відбуватися з урахуванням пріоритетності тих цілей, реалізація яких сприяє стійкому підвищенню прибутковості, ринкової вартості та досягненню довгострокового економічного розвитку підприємства
Капіталовідтворення	Важлива функція стратегічного управління прибутком спрямована на забезпечення перманентного відтворення та зростання вартості капіталу підприємства

Продовження табл. 3.1

Активності	Для забезпечення стійкого підвищення прибутковості, ринкової вартості та досягнення довгострокового економічного розвитку підприємству необхідно здійснювати цілеспрямований вплив на зовнішнє середовище з метою створення найбільш сприятливих умов для успішної реалізації основних цілей суб'єкта господарювання
Розвитку виробничо-технологічної основи підприємства	Забезпечення високого рівня розвитку виробничо-технологічної бази підприємства та ефективного використання його виробничих ресурсів
Мотиваційного характеру	Розробка мотиваційного механізму створення, відбору та реалізації інноваційних продуктів
Позитивного впливу на генерування доданої вартості	Функціонування системи стратегічного управління прибутком повинно забезпечувати високий рівень ефективності кожного етапу формування і розподілу доданої вартості у формі прибутку
Моніторингу умов формування та розподілу прибутку	Створення частково децентралізованої системи стратегічного моніторингу управління прибутком підприємства
Колективного прийняття управлінських рішень	Формування уявлення про прийнятний або бажаний обсяг генерування та отримання підприємством прибутку має колективний суб'єктивний характер, який відображає очікування фахівців, які приймають відповідні управлінські рішення
Децентралізації управління	Децентралізація стратегічного управління прибутком на основі прийняття ефективних управлінських рішень за відповідними зонами стратегічних інтересів підприємства

Забезпечення ефективного функціонування системи стратегічного управління прибутком, як важливої технології стратегічного менеджменту підприємства потребує реалізації адекватного підходу до формування структури даної системи, що сприяє успішній реалізації основних цілей та завдань останньої. На наш погляд, структурна модель системи стратегічного управління прибутком підприємства повинна формуватися із комплексу взаємопов'язаних базових блоків стратегічного управління прибутком:

1) блоку стратегічної організації управління прибутком, що передбачає: впровадження адекватних організаційних змін та формування обґрунтованої політики кожного структурного підрозділу підприємства; збалансування (приведення у відповідність) із обраною стратегією управління прибутком ресурсної бази, внутрішніх зв'язків, ключових цілей та завдань, сфери відповідальності працівників підприємства;

2) блоку стратегічного планування прибутку, який спрямований на вирішення важливих завдань щодо обґрунтування цільової суми прибутку з урахуванням стадії життєвого циклу та набору стратегічних цілей підприємства;

3) у рамках блоку стратегічного аналізу прибутку реалізуються процедури стратегічної комплексної оцінки процесу управління прибутком на підставі даних моніторингу прибутковості підприємства з метою формування адекватних планів і програм щодо забезпечення ефективного функціонування системи стратегічного управління прибутком підприємства;

4) блоку стратегічного моніторингу і контролю управління прибутком підприємства, який забезпечує ефективну реалізацію прийнятих заходів менеджменту та розробку і виконання адекватних управлінських рішень щодо оптимізації системи стратегічного управління прибутком підприємства з урахуванням змін внутрішнього та зовнішнього середовищ.

Вважаємо, що основною перевагою вище зазначеного підходу до формування структурної моделі системи стратегічного управління прибутком підприємства є цілісно-комплексний характер даного підходу, який забезпечує узгоджену взаємодію усіх базових блоків стратегічного управління прибутком з урахуванням прямого та зворотного зв'язку між ними для забезпечення ефективного стратегічного управління прибутком, яке сприяє стійкому зростанню прибутковості, ринкової вартості та довгостроковому економічному розвитку підприємства.

Важливими критеріями, які необхідно обов'язково враховувати у процесі формування стратегії управління прибутком підприємства є базова економічна стратегія та стадія життєвого циклу суб'єкта господарювання [61, с. 9-11], які визначають ключові орієнтири (напрями) реалізації управлінського впливу на прибуток підприємства для забезпечення підвищення прибутковості, ринкової вартості та економічного розвитку підприємства у довгостроковій перспективі (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Формування стратегії управління прибутком підприємства [62, с. 117]

Етап життєвого циклу підприємства	Базова економічна стратегія підприємства	Ключові орієнтири стратегії управління прибутком підприємства
<i>Формування та становлення</i> Вік підприємства менше 10 років	<i>Розвитку</i>	Підвищення якості прибутку за процесами його формування, розподілу та використання. Досягнення цільового прибутку та фінансової рівноваги підприємства. Забезпечення стійкого підвищення прибутковості, інвестиційної привабливості та економічного зростання підприємства.
<i>Зростання</i> Закріплення позиції підприємства на ринку, темп зростання обсягу реалізації перевищує 15 %, досягнення оптимального рівня прибутковості	<i>Розвитку</i>	Зростання рівня якості прибутку у розрізі процесів його формування, розподілу, використання. Забезпечення стійкого підвищення прибутковості, ринкової вартості, конкурентоспроможності підприємства. Досягнення довгострокового економічного розвитку підприємства.
<i>Зрілості</i> Обсяг реалізації зростає не більше ніж на 15 %, господарська діяльність підприємства є прибутковою	<i>Стабілізації</i>	Підвищення якості прибутку за процесами його формування, розподілу та використання. Збереження фінансової рівноваги підприємства. Утримання (підвищення) рівня прибутковості, ринкової вартості та конкурентоспроможності підприємства. Забезпечення економічного зростання (стабільності) та інвестиційної привабливості підприємства.
<i>Спаду</i> Зниження обсягів реалізації та рівня рентабельності підприємства	<i>Виживання</i>	Оптимізація якості прибутку у розрізі процесів його формування, розподілу і використання. Забезпечення максимально можливого рівня рентабельності (беззбиткової діяльності), мінімально рівня збитковості. Забезпечення стійкого підвищення ефективності господарської діяльності, раціоналізації величини витрат, оптимальної мобілізації і реалізації резервів підвищення прибутковості та економічного зростання підприємства.

Таким чином, для забезпечення ефективного стратегічного управління прибутком підприємств, спрямованого на стійке підвищення прибутковості, ринкової вартості та досягнення довгострокового економічного розвитку

суб'єктів господарювання їх менеджери повинні забезпечити належне врахування та адекватну реалізації наступних цілей:

- 1) забезпечення ефективної господарської діяльності та підвищення прибутковості підприємства у довгостроковій перспективі;
- 2) забезпечення стійкого зростання ринкової вартості та досягнення довгострокового економічного розвитку суб'єкта господарювання;
- 3) впровадження та використання інноваційних технологій у господарському процесі;
- 4) забезпечення ефективного використання капіталу (активів, власного капіталу, довго- та короткострокових позикових коштів) для генерування економічного розвитку підприємства;
- 5) забезпечення оптимальної мобілізації та реалізації наявних можливостей і концентрації потужностей для формування надійного потенціалу економічного розвитку підприємства;
- 6) забезпечення ефективного використання потенціалу прибутковості та економічного розвитку підприємства за умов непередбачуваних змін та ризиків бізнес середовища.

Стратегічне управління прибутком підприємств є не лише базовою, але й основною структурною складовою системи корпоративного менеджменту, яка значною мірою визначає ефективність функціонування останньої та впливає на успішність реалізації головної мети і ключових цілей підприємства, серед яких підвищення рівня прибутковості, ринкової вартості, досягнення фінансової рівноваги та економічного розвитку підприємства у довгостроковій перспективі. Тому, зважаючи на високу науково-прикладну значимість вирішення проблеми забезпечення ефективного стратегічного управління прибутком подальшого дослідження потребують завдання обґрунтування теоретико-методичних засад для формування та дієвого функціонування системи комплексного управління в часі прибутком корпоративних структур.

3.2. Шляхи збільшення обсягу прибутку та підвищення дієвості управління прибутком підприємства в сучасних умовах господарювання

При створенні підприємства, його власників хвилює, перш за все прибутковість, тобто щоб прибуток організації покривав витрати. Чим більший прибуток тим ефективніше відбувається розвиток і з'являються можливості для розширення виробничої діяльності підприємства, оскільки основним показником для визначення ефективності діяльності підприємства є рентабельність.

Прибуток є формою доходу підприємця, який вклав свій капітал з метою досягнення певного комерційного успіху, проте він характеризує лише ту частину доходу, яка «очищена» від затрат, понесених на здійснення цієї діяльності. Узагальнюючим фінансовим показником діяльності підприємства є його валовий прибуток – загальна сума прибутку підприємства від усіх видів діяльності за звітний період, включаючи прибуток від реалізації продукції (робіт, послуг), в тому числі продукції допоміжних і обслуговуючих виробництв, основних фондів, нематеріальних активів, цінних паперів, валютних цінностей тощо. Результатом ефективності діяльності підприємства є чистий прибуток.

В сучасних ринкових умовах для того, щоб покупці віддавали перевагу продукції виготовленій даним підприємством, щоб товари користувалися великим попитом, необхідно ретельно стежити за фінансовим положенням, організовувати виробничу діяльність з дотриманням всіх вимог трудового законодавства та техніки безпеки, проводити моніторинг техніко-економічних показників діяльності підприємства. Доцільно проводити моніторинг фінансового стану підприємства, тобто усебічно оцінювати з використанням різних методів, прийомів та методик аналізу. Неefективність використання фінансових ресурсів призводить до низької платоспроможності підприємства і, як наслідок, до зниження рентабельності підприємства, що є проблемою сучасних підприємств.

Рентабельність безпосередньо пов'язана з величиною прибутку. Проте її не можна ототожнювати з абсолютною сумою одержаного прибутку. Рентабельність – це ступінь прибутковості, вигідності, дохідності. Вона вимірюється за допомогою цілої системи відносних показників, що характеризують ефективність

роботи підприємства в цілому, прибутковість різних напрямів діяльності (виробничою, комерційною, інвестиційною і т.д.), вигідність виробництва окремих видів продукції (робіт, послуг).

З метою аналізу та забезпечення ефективного управління формуванням прибутку розрізняють декілька видів прибутку підприємства: маржинальний, валовий, операційний, від звичайної діяльності, та чистий. Відповідно до чинних в Україні положень (стандартів) бухгалтерського обліку, загальний прибуток підприємства складається з прибутку, отриманого підприємством від звичайної діяльності. Прибуток від звичайної діяльності становить близько 95% загальної суми отриманого підприємством прибутку.

Процес накопичення прибутку відбувається під впливом факторів внутрішнього та зовнішнього характеру.

Внутрішні фактори впливу на прибуток підприємства – це фактори, які залежать від діяльності підприємства: обсяг діяльності підприємства, стан та ефективність використання ресурсів підприємства, рівень доходів, рівень витрат, ефективність цінової та асортиментної політики. За проведеним аналізом ефективності господарської діяльності промислового підприємства за останні 5 років виділено наступні основні чинники, які ведуть до зміни величини обсягу прибутку:

1) зростання обсягів виробництва та реалізації продукції підприємства – при високій питомій вазі постійних витрат у собівартості продукції зростання об'ємів реалізації приведе до більшого зростання прибутку за рахунок зниження частки постійних витрат, що припадають на одиницю продукції. За проведеними розрахунками граничною величиною зростання обсягів реалізації продукції для досліджуваного підприємства є 21,56%.

2) зростання цін – в період високих темпів інфляції зростання прибутку можна забезпечити за рахунок цінового чинника;

3) зниження собівартості – зниження витрат без негативного впливу на якість продукції, досягається за рахунок більшої керованості й контролю в області витрат;

4) оновлення асортименту й номенклатури продукції, що випускається – випуск тих видів продукції, які користуються більшим попитом у населення, особливо в період кризи, коли платоспроможний попит населення знижується.

Тобто можна виділити такі основні резерви збільшення суми прибутку промислового підприємства, як збільшення об'єму реалізації продукції, зменшення собівартості продукції, підвищення цін, що включає в свою чергу збереження якості продукції, пошук інших ринків та реалізацію в більш оптимальні строки.

Показники рентабельності більш повно, чим прибуток, характеризують остаточні результати господарювання, тому що їх величина відображає співвідношення ефекту з вкладеним капіталом або спожитими ресурсами. Їх використовують і як інструмент в інвестиційній політиці і ціноутворенні. Різноманітність варіантів рішень, що приймаються при визначенні прибутку, поточних витрат, авансованій вартості для розрахунку рентабельності обумовлюють наявність значної кількості її показників [34, с. 69].

Основні показники рентабельності можна об'єднати в наступні групи:

- 1) показники рентабельності капіталу (активів);
- 2) показники рентабельності продукції;
- 3) показники, розраховані на основі потоків наявних грошових коштів.

Основна мета аналізу прибутку і рентабельності – виявлення і оцінка резервів зростання фінансових результатів та впровадження їх у виробництво. Враховуючи специфіку промислового підприємства, можна виділити основні напрями аналізу чистого прибутку (рис. 3.1). В сучасних умовах господарювання проблема управління прибутком підприємства набуває все більшого значення, оскільки саме в прибутку концентрується ефект усієї господарської діяльності промислового підприємства. Чистий прибуток є основним власним фінансовим джерелом інтенсивного та інноваційного розвитку підприємства, реконструкції виробництва, модернізації його матеріально-технічної бази, підвищення соціальних стандартів.

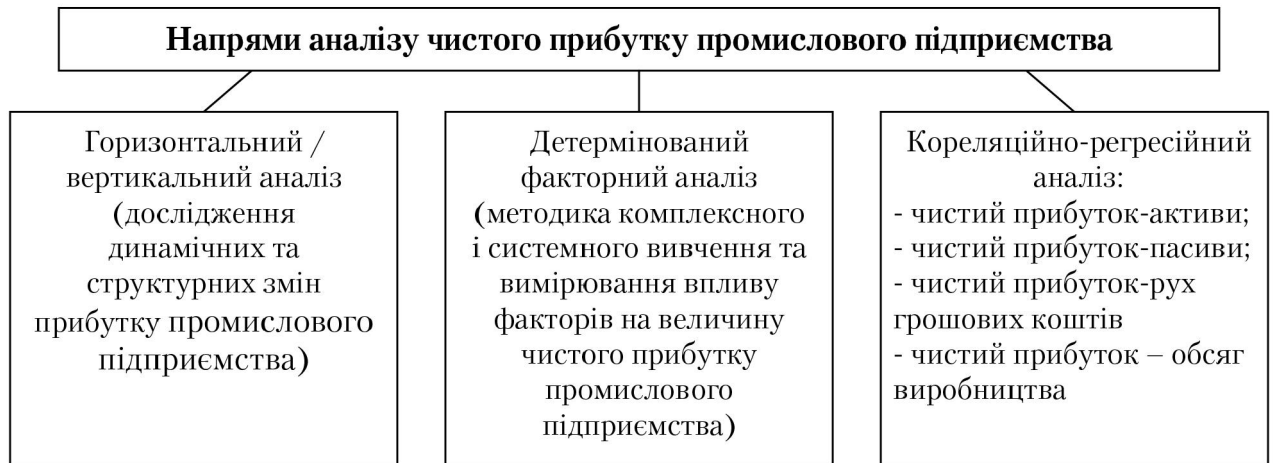

Рис. 3.1. Напрями аналізу чистого прибутку промислового підприємства [34, с. 70]

Процесу планування прибутку керівництво багатьох промислових підприємств не надає достатньої уваги. Процес планування прибутку – це розробка системи заходів щодо забезпечення її формування прибутку в необхідному обсязі й ефективне його використання згідно завдань розвитку підприємства в майбутньому періоді.

Ефективність управління процесами утворення прибутку значною мірою залежить від якості аналізу, реальності виявлених резервів збільшення прибутку, економічного обґрунтування планів формування і використання прибутку на майбутній період [16]. Метою економічного управління прибутком є розробка ефективної стратегії та політики формування прибутку підприємства, обґрунтування раціональних напрямів його використання і виявлення оптимального рівня рентабельності фінансових вкладень у довгостроковому періоді. При цьому слід зауважити, що все більше місце в стратегічному управлінні займає внутрішньо фірмове планування. З метою покращення дієвості управління прибутком підприємства запропонована структурно-логічна схема управління прибутком (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Рекомендована структурно-логічна схема управління прибутком з позиції підвищення рівня прибутковості підприємства [34, с. 70]

За проведеними дослідженнями для підвищення рівня прибутковості на підприємстві доцільно проводити заходи в наступній послідовності: організаційні (удосконалення виробничої структури, удосконалення організаційної структури управління, диверсифікація виробництва, реструктуризація виробництва тощо) – технічні (оновлення техніко-технологічної бази, переозброєння виробництва, вдосконалення виробів, що виробляється) – економічні важелі та стимули (удосконалення тарифної системи, форми і системи оплати праці, прискорення обігу оборотних коштів тощо). Якщо почати проводити зміни не в такому порядку, то позитивні зрушення у ефективності діяльності будуть малопомітними, або відсутніми взагалі.

Проблема оцінки ефективності виробництва посідає важливе місце в системі аналізу діяльності підприємства. Для обчислення показників ефективності потрібно мати необхідну сукупність первинних даних, які відображають реальні виробничі процеси та стан системи господарювання за всіма її напрямками.

Основним джерелом інформації комплексного економічного аналізу є дані оперативного обліку всіх видів ресурсів і витрат, основних результатів та балансу підприємства за станом на відповідну дату. Аналітична оцінка економічної й соціальної ефективності виробництва має базуватися на результатах комплексного аналізу діяльності господарства за певний період господарської діяльності. Такий комплексний аналіз охоплює моніторинг, фіксування фактичних (очікуваних) значень у динаміці й аналітичну оцінку певної сукупності показників діяльності.

Таким чином, ефективність діяльності підприємства – це категорія, яка виражає відповідність результатів і витрат підприємства цілям діяльності та інтересам власників. Поняття «ефективність» передбачає оцінювання та порівняння отриманих результатів діяльності з величиною витрачених ресурсів. Ефективність розкриває характер причинно-наслідкових зв'язків виробництва. Вона показує не сам результат, а те якою ціною він був досягнутий. Тому ефективність найчастіше характеризується відносними показниками, що розраховуються на основі двох груп параметрів – результату і витрат.

Одним із основних показників ефективності діяльності суб'єктів господарювання є їх прибутковість, тому кожне підприємство намагається максимізувати величину прибутку.

Аналіз фінансових результатів ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» показав, що на підприємстві фактично відсутня система управління розподілом і використанням прибутку, оскільки його діяльність є стабільно збитковою, про що свідчать від'ємні значення непокритих збитків протягом усього аналізованого періоду. За таких умов короточасні позитивні фінансові результати витрачаються на покриття збитків минулих періодів.

Виходячи з вищевикладеного, найбільш доцільним на сучасному етапі розвитку підприємства є вдосконалення системи управління формуванням чистого прибутку.

Одним із найбільш поширених у фінансовому менеджменті способів максимізації темпів зростання прибутку є метод фінансового левериджу.

В прямому розумінні леверидж – це важіль, за незначної зміни якого можна істотно змінити результати виробничо-фінансової діяльності підприємства.

Фінансовий важіль – це потенційна можливість впливати на прибуток шляхом зміни обсягу та структури власного і позикового капіталу. Він виражає взаємозв'язок між прибутком і співвідношенням позикового і власного капіталу.

Рівень фінансового левериджу визначається відношенням темпів приросту чистого прибутку до темпів приросту валового прибутку. Він показує у скільки разів темпи приросту чистого прибутку вище темпів приросту валового прибутку. Це перевищення досягається за допомогою плеча фінансового важеля. Змінюючи плече фінансового важеля, можна вплинути на прибуток і дохідність власного капіталу. Незначні зміни валового прибутку і рентабельності авансованого капіталу в умовах високого фінансового левериджу можуть призвести до значних змін чистого прибутку, що небезпечно при падінні обсягів виробництва. Зміна структури капіталу у бік збільшення частки позикового капіталу викликає зростання фінансового ризику, хоча при цьому і досягається вищий рівень прибутку.

Дія фінансового важеля полягає в тому, що підприємство, використовуючи позикові кошти, змінює чисту рентабельність власних коштів та свої дивідендні можливості. Тобто фінансовий леверидж – потенційна можливість впливати на прибуток через зміну обсягу і структури власного і позикового капіталу.

Ефект фінансового важеля досягається тільки тоді, коли економічна рентабельність активів фірми вища за середню ставку процента із залучених коштів. Різницю між економічною рентабельністю активів і середньою ставкою процента, називають диференціалом фінансового важеля.

Ефект фінансового важеля показує, на скільки процентів збільшується рентабельність власного капіталу в результаті залучення позичених коштів в оборот підприємства. Він виникає в тих випадках, коли економічна рентабельність вище кредитного проценту.

Розрахунок ефекту фінансового важеля здійснюється за формулою:

$$EФВ = (1 - tx) \times (KBPa - CPCB) \times \frac{PK}{BK} \quad (3.1)$$

де $EФВ$ – ефект фінансового важеля, %; tx – ставка податку на прибуток, десятковий дріб; $KBPa$ – коефіцієнт валової рентабельності активів, %; $CPCB$ – середній розмір відсотків, що сплачуються підприємством за використання позикового капіталу, %; PK – середня сума позикового капіталу, використововуваного підприємством, за виключенням кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги за виданими векселями і поточними зобов'язаннями; BK – середня сума власного капіталу підприємства.

Основним принципом формування системи показників ефективності й вираження її суті на всіх рівнях управління економікою (держава, галузь, господарюючий суб'єкт) є співвідношення кінцевого результату (у вигляді національного доходу, валового внутрішнього продукту, обсягу випуску чи реалізації продукції) й ефекту (прибутку) зі спожитими ресурсами. Співвідношення показників може вираховуватися різними способами. Так, при визначенні показника ефективності як відношення результату у вигляді обсягу випуску (реалізації) продукції чи ефекту (прибутку) до ресурсів чи затрат до обсягу випуску (реалізації) продукції чи ефекту (прибутку) важливо досягти мінімізації.

Практичне використання системи показників економічної ефективності діяльності суб'єктів господарювання передбачає:

– орієнтацію підприємства на інтенсивний шлях розвитку і досягнення більш високого рівня ефективності в динаміці.

– вивчення резервів подальшого вдосконалення господарської діяльності підприємства на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, вдосконалення технології та покращення організації виробництва.

– створення дієвого механізму підвищення ефективності господарювання.

В якості узагальнюючого показника ефективності господарської діяльності підприємства потрібно використовувати відношення обсягу реалізованої продукції чи ефект у вигляді прибутку до сукупної величини ресурсів, включаючи середню вартість основних і оборотних засобів, або до загальної суми витрат виробництва чи обігу.

Розрахунки цих показників здійснюються за такою схемою:

– визначають ефективність господарської діяльності, тобто використаних ресурсів, шляхом ділення реалізованої продукції на сукупну величину ресурсів або відношення прибутку до сукупної величини ресурсів.

– визначають ефективність затрат (спожитих ресурсів). Це відношення реалізованої продукції до витрат виробництва або відношення прибутку до витрат виробництва.

– показник ефективності використання капіталу. Це відношення реалізованої продукції до сукупної величини ресурсів.

Третій показник повторює перший, оскільки ресурси ототожнюються з капіталом, але тут розрахунок здійснюється на 1 грн капіталу. Цей показник ще можна визначити шляхом ділення суми прибутку на капітал (сукупну величину ресурсів), отримуємо прибуток з 1 грн капіталу, або, як це ще називають, коефіцієнт рентабельності капіталу. Якщо його помножити на 100, тоді отримують рентабельність капіталу.

Окремо виділяють ефективність затрат як відношення реалізованої продукції до витрат виробництва. Це характеризує розмір реалізованої продукції на 1 грн затрат. Також визначають шляхом відношення прибутку до витрат виробництва. Це дає величину прибутку з 1 грн затрат або коефіцієнт рентабельності затрат.

У наведених показниках ефективності відображається рівень використання окремих видів ресурсів.

– показники ефективності використання робочої сили (трудоих ресурсів). Вони визначаються як відношення обсягу реалізованої продукції чи товарообороту чи ефекту у вигляді прибутку до середньоспискової чисельності працівників чи суми затрат на оплату праці всіх працівників. Для більш глибокого вивчення тенденцій зміни цього показника в динаміці потрібно проаналізувати частку розходів на заробітну плату в сукупних витратах, частку приросту обсягу реалізованої продукції за рахунок підвищення продуктивності праці, зміни чисельності працівників, співвідношення темпів зростання продуктивності праці й середньої заробітної плати.

– показники ефективності використання оборотних засобів визначаються шляхом розрахунку обсягу реалізації продукції на 1 грн оборотних засобів і оборотності оборотних засобів у днях, яка визначається як відношення середньорічної вартості оборотних засобів до одноденної реалізації продукції.

– показники ефективності використання основних засобів включають: фондвіддачу у вигляді об'єму реалізованої продукції на 1 грн середньорічної вартості основних фондів; фондоозброєність як відношення середньої величини основних фондів у розрахунку на одного середньоспискового працівника. При вивченні показників цієї групи потрібно враховувати рівень використання передової технології, структуру основних фондів і роль в їх загальній величині частки активної частини, рівень використання потужності станків, обладнання.

– показники ефективності використання поточних затрат. Сюди відносять, перш за все, ефективність виробничих затрат на здійснення господарської діяльності: це виробнича і повна собівартість, їх частка в ціні продукції, обсяг реалізованої продукції на 1 грн затрат.

Велике значення мають і показники ефективності використання ресурсів, які визначені на основі прибутків. Тут мова йде про показники рентабельності, які визначаються шляхом ділення прибутку на окремі види ресурсів або діленням прибутку на всі затрати.

Враховуючи те, що ставка податку на прибуток протягом аналізованого періоду становила 18%, вихідні дані та результати розрахунку ефекту фінансового важеля наведені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

**Вихідні дані та результати розрахунку ефекту фінансового важеля ПАТ
«Сумське автотранспортне підприємство 15954» за 2013-2015 рр.**

Показник	Рік		
	2014	2015	2016
Коефіцієнт валової рентабельності активів	0,0810	0,2907	0,0767
Середній розмір відсотків за кредит	0,0430	0,0432	0,0359
Позиковий капітал	803,1	540,1	294,1
Власний капітал	1036,6	1131,0	965,0
Ефект фінансового важеля	0,0221	0,1319	0,0254

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

Таким чином, позитивне значення ефекту фінансового важеля протягом усього аналізованого періоду свідчить про доцільність залучення додаткових позикових коштів у вигляді банківського кредиту для підвищення рівня рентабельності власного капіталу і обсягів прибутку підприємства.

З метою підвищення обсягу прибутку доцільно скоротити всі витратні статті, а саме: зменшити транспортні витрати; налагодити систему збуту; підвищити продуктивність праці; підприємству необхідно скоротити витрати на виробництво та реалізацію продукції.

Показники рентабельності є важливими характеристиками формування прибутку підприємств. Тому вони обов'язкові при проведенні порівняльного аналізу і оцінці фінансового стану підприємства.

Прибуток має забезпечити підприємство власними коштами для розширення виробничих фондів, стимулювати підвищення ефективності виробництва та формування централізованого грошового фонду. Від досконалості форм і методів розподілу прибутку залежить зацікавленість підприємств та окремих працівників у постійному зростанні й удосконаленні виробництва та підвищенні його ефективності. Саме прибуток є основним джерелом

матеріального заохочення працівників підприємств, власників акцій, підприємців і менеджерів.

3.3. Збільшення обсягу прибутку за допомогою виявлення та використання резервів зростання

Для забезпечення зростання прибутку необхідно відшукати невикористані можливості його збільшення, тобто резерви зростання. Резервами зростання прибутку є кількісно вимірні можливості його збільшення за рахунок зміни інших факторів, що впливають на нього, а також недопущення (попередження) збитків від інших видів діяльності.

Слід зазначити декілька основних можливих джерел збільшення прибутку:

- збільшення обсягу випуску продукції;
- зниження витрат на виробництво та реалізацію продукції (собівартості);
- економія та раціональне використання коштів на оплату праці робітників підприємства;
- запровадження досягнень науково-технічного прогресу, у результаті чого зростає продуктивність праці;
- підвищення ціни реалізації при підвищенні якості продукції, продажу на більш вигідних ринках збуту.

Для цього проведемо факторний аналіз формування чистого прибутку і визначимо, які витрати найбільше на нього впливають. Дані для аналізу наведені в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Факторний аналіз формування чистого прибутку ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» за період 2013-2015 рр., тис. грн.

Показники	Рік			Відхилення за рік	
	2013	2014	2015	2014	2015
Чистий дохід від реалізації	10324,3	14516,0	15626,0	4191,7	1110,0
Собівартість реалізованої продукції	9994,9	13310,0	15274,0	3315,1	1964,0
Адміністративні витрати	598,9	796,0	897,0	197,1	101,0
Інші операційні доходи	2261,4	466,0	717,0	-1795,4	251,0
Фінансові доходи	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Продовження табл. 3.4

Фінансові витрати	130,2	89,0	54,0	-41,2	-35,0
Податок на прибуток	102,6	122,0	124,0	19,4	2,0
Чистий прибуток	-130,7	94,0	-166,0	224,7	-260,0

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

Зміна чистого прибутку (збитку) за рахунок зміни величини непрямих витрат (адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати) розраховується за формулою:

$$\Delta ЧП = -((AB_1 + 3B_1 + OB_1) - (AB_0 + 3B_0 + OB_0)) \quad (3.2)$$

де $\Delta ЧП$ – зміна обсягу чистого прибутку (збитку); AB_i – обсяг адміністративних витрат у базовому (звітному) періоді; $3B_i$ – обсяг витрат на збут у базовому (звітному) періоді; OB_i – обсяг інших операційних витрат у базовому (звітному) періоді.

Зміна обсягу чистого збитку за рахунок непрямих витрат:

$$\Delta ЧП = -((897 \text{ тис. грн.} + 17 \text{ тис. грн.} + 121 \text{ тис. грн.}) - (796 \text{ тис. грн.} + 16 \text{ тис. грн.} + 543 \text{ тис. грн.})) = 320 \text{ тис. грн.}$$

Отже, зменшення непрямих витрат призвело до зниження чистого збитку на 320 тис. грн. у звітному періоді.

Для розрахунку впливу фактору зміни величини фінансових витрат на зміну чистого збитку використовується формула:

$$\Delta ЧП = -(\Phi B_1 - \Phi B_0) \quad (3.3)$$

де ΦB_i – обсяг фінансових витрат у базовому (звітному) періоді.

Зміна обсягу чистого збитку за рахунок фінансових витрат:

$$\Delta ЧП = -(54 \text{ тис. грн.} - 89 \text{ тис. грн.}) = 35 \text{ тис. грн.}$$

Отже, чистий збиток знизився за рахунок зменшення суми понесених фінансових витрат на 35 тис. грн.

Зміна чистого збитку за рахунок зміни величини сплаченого податку на прибуток визначається за формулою:

$$\Delta ЧП = -(Пп_1 - Пп_0) \quad (3.4)$$

де $Пп_i$ – обсяг сплаченого податку на прибуток у базовому (звітному) періоді.

Зміна обсягу чистого збитку за рахунок податку на прибуток:

$$\Delta ЧП = -(124 \text{ тис. грн.} - 122 \text{ тис. грн.}) = -2 \text{ тис. грн.}$$

Отже, збільшення розміру сплаченого податку на прибуток призвело до зростання розміру чистого збитку на 2 тис. грн..

Зміна обсягу чистого збитку за рахунок зміни собівартості продукції розраховується за формулою:

$$\Delta ЧП = -(C_1 - C_0) \quad (3.5)$$

де C_i – собівартість реалізованої продукції у базовому (звітному) періоді.

Зміна обсягу чистого збитку за рахунок зміни собівартості продукції:

$$\Delta ЧП = -(15274 \text{ тис. грн.} - 13310 \text{ тис. грн.}) = -1964 \text{ тис. грн.}$$

Отже, за рахунок зростання собівартості реалізованої продукції чистий збиток збільшився на 1964 тис. грн.

Аналіз результатів розрахунків, наведених у таблиці, свідчить про те, що найбільший вплив на обсяг чистого прибутку здійснює собівартість реалізованої продукції, однак її зниження потребує значного періоду часу і перегляду як виробничої, так і збутової політики підприємства. Другим значним фактором зміни чистого прибутку є чистий дохід від реалізації, збільшення якого можливе за умови залучення додаткових позикових ресурсів.

Виходячи з цього, розрахуємо резерви покриття збитку підприємства за рахунок зниження собівартості продукції. Найбільшу частку у її структурі (за даними фінансової звітності) займають матеріальні витрати, однак для їх

зменшення необхідно або знижувати якість продукції, використовуючи більш дешеву сировину та матеріали, або впроваджувати новий технологічний процес, що потребує додаткових витрат коштів. Однак перший варіант є неефективним, а другий неможливий через брак вільних фінансових ресурсів на підприємстві. Тому найбільш ваговою статтею собівартості реалізованої продукції вважаємо витрати на оплату праці, зниження яких зумовить також і зниження відрахувань на соціальні заходи.

Зменшення чисельності працівників – захід, який може забезпечити економію за багатьма напрямками через те, що він передбачає:

- збільшення продуктивності праці, а отже збільшення обсягу виробництва з меншою чисельністю працівників;
- зміну трудомісткості продукції;
- більш повне використання фонду робочого часу.

Для розрахунку резерву, отриманого за рахунок зменшення чисельності працівників, використовується формула:

$$PZ_{\text{ч}} = (Ч * Z_0) + \Phi_c \quad (3.6)$$

де $PZ_{\text{ч}}$ – резерв, отриманий за рахунок зменшення чисельності працівників; $Ч$ – середньорічна чисельність скорочених працівників; Z_0 – середня заробітна плата звільненого працівника; Φ_c – сума відрахувань до соціальних фондів.

З метою економії коштів на оплату праці пропонується звільнити 11 технічних працівників із середньою заробітною платою 1645 грн. та 3 менеджера з середньою заробітною платою 2138 грн.

Вхідні дані для проведення розрахунків наведені в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Показники оплати праці робітників ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» у 2015 р.

Показник	Усього	Звільнені
Середньоспискова чисельність працівників	196	14
Фонд оплати праці, тис. грн.	2585	24,5
Середня заробітна плата 1 працівника, грн.	13188,8	1750,6
Відрахування до соціальних фондів, тис. грн.	956	9,1

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

Резерв, отриманий за рахунок зменшення чисельності працівників, становить:

$$PZ_{\text{ч}} = (14 * 1750,6) + 9100 = 33608 \text{ грн.}$$

Однак цього недостатньо, щоб покрити збитки підприємства в сумі 166 тис. грн., тому ми пропонуємо додатково впровадити організаційно-технічні заходи, за рахунок яких можна отримати економію протягом 12 місяців з моменту їх повного впровадження, яка розраховується за формулою:

$$PZ_c = (C_1 - C_2) * VP \quad (3.7)$$

де PZ_c – економія від упровадження організаційно-технічних заходів; C_1, C_2 – собівартість одиниці продукції відповідно до і після здійснення організаційно-технічного заходу; VP – річний обсяг випуску продукції після здійснення організаційно-технічного заходу.

Вхідні дані для проведення аналізу наведені в таблиці 3.6 (собівартість розрахована в середньому на одне перевезення).

Таблиця 3.6

Вхідні дані для розрахунку економії від упровадження організаційно-технічних заходів на ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» у 2015 р.

Показник	До впровадження	Після впровадження
Собівартість одиниці продукції, грн.	134,15	134,07
Річний обсяг випуску продукції, тис. грн.	5576	6000

Джерело: складено автором на основі фінансової звітності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954»

Економія від упровадження організаційно-технічних заходів становить:

$$PЗ_c = (134,15 - 134,07) * 6000000 = 480000 \text{ грн.}$$

Таким чином, сукупні резерви підвищення прибутку становлять:

$$33608 + 480000 = 513608 \text{ грн.}$$

Таким чином, на сучасному етапі діяльності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» доцільним є вдосконалення системи управління чистим прибутком на етапі його формування. Відповідно до проведеного аналізу за допомогою фінансового важеля, ефективним методом максимізації обсягів фінансових результатів діяльності підприємства є залучення додаткових позикових ресурсів, які необхідно спрямувати на розширення обсягів випуску продукції.

Важливу роль у системі управління фінансовими результатами повинна відігравати підсистема контролінгу. Це дозволить вчасно виявляти й координувати зміни й відхилення від намічених показників, визначати причини таких тенденцій, розробляти напрямки вдосконалення обліку витрат на підприємстві й у загальному визначати відповідність стратегічних цілей розвитку підприємства. Підсистема контролінгу, використовуючи інформацію, отриману від інших підсистем фінансового менеджменту, повинна виявляти внутрішньогосподарські резерви поліпшення використання виробничих та фінансових ресурсів, забезпечувати оперативне маневрування ними з метою максимізації фінансового результату.

Отже, на сьогоднішньому етапі діяльності підприємств надзвичайно важливим є впровадження прогресивних методів управління фінансовими

результатами. Саме це відкриває перед первинними суб'єктами економіки шлях до зростання їх ринкової вартості, збільшення добробуту власників та працівників, зростання сукупного потенціалу.

Висновки до розділу 3

Ефективність діяльності підприємства – це комплексне поняття, що відбиває кінцеві результати використання ресурсів за певний проміжок часу, головною ознакою якого може бути необхідність досягнення мети виробничо-господарської діяльності підприємства з найменшими витратами суспільної праці або часу. Успішна реалізація стратегії розвитку підприємства передбачає здійснення результативної, ефективної та конкурентоспроможної господарської діяльності. Проблема підвищення ефективності виробництва та діяльності підприємства в цілому полягає в забезпеченні максимально можливого результату на кожен одиницю затрачених трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. Основні чинники підвищення ефективності роботи підприємства полягають в підвищенні його технічного рівня, вдосконаленні управління, організації виробництва і праці, зміні обсягу та структури виробництва, поліпшенні якості природних ресурсів тощо. Лише вміле використання всієї системи названих чинників може забезпечити достатні темпи зростання ефективності виробництва.

Оскільки прибуток є об'єктивною економічною категорією, то на його формування здійснюють вплив об'єктивні процеси у суспільстві, а саме у сферах виробництва й розподілу валового внутрішнього продукту. Тому при організації системи управління прибутком на підприємстві важливим є системний підхід, що базується на врахуванні тактичних та стратегічних аспектів управління, спрямованих на максимізацію кінцевого результату як в короткостроковому, так і в довгостроковому періодах.

З метою підвищення обсягу прибутку доцільно скоротити всі витратні статті, а саме: зменшити транспортні витрати; налагодити систему збуту; підвищити продуктивність праці; підприємству необхідно скоротити витрати на виробництво та реалізацію продукції.

Прибуток має забезпечити підприємство власними коштами для розширення виробничих фондів, стимулювати підвищення ефективності виробництва та формування централізованого грошового фонду. Від досконалості форм і методів розподілу прибутку залежить зацікавленість підприємств та окремих працівників у постійному зростанні й удосконаленні виробництва та підвищенні його ефективності. Саме прибуток є основним джерелом матеріального заохочення працівників підприємств, власників акцій, підприємців і менеджерів.

ВИСНОВКИ

Реалії ринкової економіки потребують від підприємств України раціонального і економічно обґрунтованого підходу до планування своєї діяльності, до визначення стратегії фінансової і виробничої політики, аналізу й оцінки отриманих результатів.

Фінансові результати діяльності підприємств є важливою економічною категорією, яку необхідно розглядати багатопланово. По-перше, вони є наслідком певного рівня організації залучення та використання широкого спектру наявних ресурсів і свідчать про ефективність системи господарювання в конкретних умовах ринкового середовища. По-друге, чистий прибуток як основний кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства виступає джерелом самофінансування підприємства, а також створює передумови для реалізації його інвестиційних можливостей як у сфері реального, так і фінансового інвестування. По-третє, за рахунок позитивних кінцевих фінансових результатів здійснюється задоволення інтересів власників підприємства, що безпосередньо впливає на формування ринкової ціни підприємства. Враховуючи надзвичайно важливу роль фінансових результатів діяльності підприємства у системі фінансового менеджменту, робимо висновок щодо необхідності використання сучасних підходів до управління ними. Саме це дозволить суб'єктам господарювання забезпечити належну конкурентоздатність в складних умовах ринкового середовища та мінімізувати вплив негативних чинників на їх діяльність.

Прибуток – це та частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу, комерційну, фінансову та інвестиційну діяльність підприємства, та слугує засобом відтворення і головним мотивом здійснення такої діяльності для власників підприємства в поточному і перспективному періоді, а також є основною характеристикою ефективності цієї діяльності.

Динамічний розвиток підприємства неможливий без створення дієвого механізму управління прибутком, основною метою якого є забезпечення умов для

ефективного формування, розподілу й використання прибутку у поточному і перспективному періодах.

Управління прибутком підприємства передбачає створення методичного, організаційного та інформаційно-аналітичного забезпечення з метою раціонального використання ресурсів підприємства.

Формування прибутку підприємства відбувається в процесі його операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, передбачає управління доходами та витратами від даних видів діяльності, податковими платежами, операційним і фінансовим важелями, а також планування величини прибутку від різних сфер діяльності підприємства.

Управління прибутком підприємства має базуватися на певному механізмі, який є складовою частиною системи управління. Система управління прибутком має бути органічно інтегрована із загальною системою управління підприємством, оскільки прийняття управлінських рішень у будь-якій сфері діяльності підприємства впливає на рівень прибутку, який у свою чергу є основним джерелом фінансування розвитку підприємства та зростання доходів його власників.

Управління розподілом і використанням прибутку підприємства повинно відповідати загальній стратегії розвитку підприємства, сприяючи підвищенню його ринкової вартості, формуванню необхідних і достатніх обсягів інвестиційних та фінансових ресурсів з урахуванням інтересів власників і працівників підприємства.

Однією з найважливіших складових процесу управління фінансово-господарською діяльністю підприємства є комплексна оцінка фінансового стану. Слід розуміти, що це процедура втілення комплексу заходів, яка включає аналіз найважливіших параметрів фінансово-господарської діяльності із застосуванням сучасних методів фінансового аналізу для забезпечення інформаційної бази прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на створення умов для сталого розвитку підприємства.

Дослідження фінансового стану підприємства дозволяє визначити рівень його конкурентоспроможності і місце підприємства в економічному середовищі.

Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства є важливою складовою аналізу фінансового стану, яка дозволяє здійснювати контроль за динамікою обсягів та зміною структури чистого прибутку, а також виявляти резерви його зростання.

Як і кожен абсолютний показник розмір прибутку не завжди характеризує ефективність діяльності підприємства. Тому, щоб оцінити ефективність роботи підприємства, одержаний прибуток необхідно співвідносити зі здійсненими витратами – поточними (собівартість продукції) і авансованими (активи або частини їх).

Співвідношення прибутку із затратами являє собою рентабельність. Рентабельність характеризує рівень прибутковості і більшою мірою, ніж прибуток характеризує кінцеві результати діяльності підприємства. Після оцінки факторів впливу на рентабельність підприємство може виявити, за рахунок чого можливе нарощення обсягів виробництва і реалізації товарів. Це заходи щодо підвищення продуктивності праці працівників, зменшення витрат на виробництво продукції, цінова політика, покращення системи маркетингу на підприємстві. Одним з сучасних напрямів підвищення рентабельності є використання методу «витрати – випуск». За цим методом загальний результат роботи підприємства визначається шляхом підсумовування операційного, фінансового та інвестиційного результатів. По кожному з видів діяльності провадиться порівняння витрат з випуском продукції (реалізацією), доходами і визначається кінцевий результат. Це надає можливість аналізувати кожний фактор впливу, визначити «вузьке» місце та обрати напрями покращення діяльності і підвищення рентабельності.

Дослідження фінансових результатів діяльності підприємства – одна із найважливіших сторін аналізу фінансового стану, оскільки це дозволяє не тільки ефективно контролювати динаміку обсягів та зміну структури чистого прибутку, а і своєчасно виявляти найбільш раціональні резерви його зростання. Згідно з

проведеним аналізом, фінансові результати та основні показники рентабельності ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» у 2015 році є незадовільними. Однак слід зазначити, що позитивні показники попереднього періоду свідчать про доцільність пошуку резервів максимізації чистого прибутку та інших фінансових результатів і, як результат, відновлення достатнього рівня рентабельності підприємства, а також налагодження ефективної системи управління формуванням, розподілом і використанням чистого прибутку.

Оскільки аналізоване підприємство має стійкі від'ємні результати своєї діяльності, здійснювати управління розподілом та використанням чистого прибутку є неможливим. Отже, доцільно розпочати вдосконалення системи управління чистим прибутком ПАТ «Сумське автотранспортне підприємство 15954» на етапі його формування. Згідно з результатами проведеного аналізу, найбільш ефективним методом максимізації обсягів чистого прибутку є залучення додаткових грошових коштів у вигляді банківського кредиту, які необхідно спрямувати на розширення обсягів випуску продукції. У свою чергу це зумовить зростання обсягів прибутку і відповідно рівня рентабельності підприємства.

Ефективність діяльності підприємства – це комплексне поняття, що відбиває кінцеві результати використання ресурсів за певний проміжок часу, головною ознакою якого може бути необхідність досягнення мети виробничо-господарської діяльності підприємства з найменшими витратами суспільної праці або часу. Успішна реалізація стратегії розвитку підприємства передбачає здійснення результативної, ефективної та конкурентоспроможної господарської діяльності. Проблема підвищення ефективності виробництва та діяльності підприємства в цілому полягає в забезпеченні максимально можливого результату на кожному одиницю затрачених трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. Основні чинники підвищення ефективності роботи підприємства полягають в підвищенні його технічного рівня, вдосконаленні управління, організації виробництва і праці, зміні обсягу та структури виробництва, поліпшенні якості

природних ресурсів тощо. Лише вміле використання всієї системи названих чинників може забезпечити достатні темпи зростання ефективності виробництва.

Оскільки прибуток є об'єктивною економічною категорією, то на його формування здійснюють вплив об'єктивні процеси у суспільстві, а саме у сферах виробництва й розподілу валового внутрішнього продукту. Тому при організації системи управління прибутком на підприємстві важливим є системний підхід, що базується на врахуванні тактичних та стратегічних аспектів управління, спрямованих на максимізацію кінцевого результату як в короткостроковому, так і в довгостроковому періодах.

Таким чином, для забезпечення ефективного стратегічного управління прибутком підприємств, спрямованого на стійке підвищення прибутковості, ринкової вартості та досягнення довгострокового економічного розвитку суб'єктів господарювання їх менеджери повинні забезпечити належне врахування та адекватну реалізацію наступних цілей:

- 1) забезпечення ефективної господарської діяльності та підвищення прибутковості підприємства у довгостроковій перспективі;
- 2) забезпечення стійкого зростання ринкової вартості та досягнення довгострокового економічного розвитку суб'єкта господарювання;
- 3) впровадження та використання інноваційних технологій у господарському процесі;
- 4) забезпечення ефективного використання капіталу (активів, власного капіталу, довго- та короткострокових позикових коштів) для генерування економічного розвитку підприємства;
- 5) забезпечення оптимальної мобілізації та реалізації наявних можливостей і концентрації потужностей для формування надійного потенціалу економічного розвитку підприємства;
- 6) забезпечення ефективного використання потенціалу прибутковості та економічного розвитку підприємства за умов непередбачуваних змін та ризиків бізнес середовища.

Стратегічне управління прибутком підприємств є не лише базовою, але й основною структурною складовою системи корпоративного менеджменту, яка значною мірою визначає ефективність функціонування останньої та впливає на успішність реалізації головної мети і ключових цілей підприємства, серед яких підвищення рівня прибутковості, ринкової вартості, досягнення фінансової рівноваги та економічного розвитку підприємства у довгостроковій перспективі. Тому, зважаючи на високу науково-прикладну значимість вирішення проблеми забезпечення ефективного стратегічного управління прибутком подальшого дослідження потребують завдання обґрунтування теоретико-методичних засад для формування та дієвого функціонування системи комплексного управління в часі прибутком корпоративних структур.

Для забезпечення зростання прибутку необхідно відшукати невикористані можливості його збільшення, тобто резерви зростання. Резервами зростання прибутку є кількісно вимірні можливості його збільшення за рахунок зміни інших факторів, що впливають на нього, а також недопущення (попередження) збитків від інших видів діяльності.

Слід зазначити декілька основних можливих джерел збільшення прибутку:

- збільшення обсягу випуску продукції;
- зниження витрат на виробництво та реалізацію продукції (собівартості);
- економія та раціональне використання коштів на оплату праці робітників підприємства;
- запровадження досягнень науково-технічного прогресу, у результаті чого зростає продуктивність праці;
- підвищення ціни реалізації при підвищенні якості продукції, продажу на більш вигідних ринках збуту.

З метою підвищення обсягу прибутку доцільно скоротити всі витратні статті, а саме: зменшити транспортні витрати; налагодити систему збуту; підвищити продуктивність праці; підприємству необхідно скоротити витрати на виробництво та реалізацію продукції.

Прибуток має забезпечити підприємство власними коштами для розширення виробничих фондів, стимулювати підвищення ефективності виробництва та формування централізованого грошового фонду. Від досконалості форм і методів розподілу прибутку залежить зацікавленість підприємств та окремих працівників у постійному зростанні й удосконаленні виробництва та підвищенні його ефективності. Саме прибуток є основним джерелом матеріального заохочення працівників підприємств, власників акцій, підприємців і менеджерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г.М. Фінанси підприємств: навч. посіб. для самост. вивчення дисципліни / Г.М. Азаренкова, Т.М. Журавель, Р.М. Михайленко. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Знання-Прес, 2006. – 287 с.
2. Алексеєнко Л.М. Економічний тлумачний словник: власність, приватизація, ринок цінних паперів / Л.М. Алексеєнко, В.М. Олексієнко. – Тернопіль: Астон, 2003. – 672 с.
3. Андріяш А.С. Особливості управління прибутком підприємства / А.С. Андріяш, А.Ю. Могилова // Молодий вчений. – 2014. – № 6(09). – С. 68-70.
4. Бабіч В.В. Удосконалення обліку формування, розподілу й використання прибутку / В.В. Бабіч, А.М. Поддєрьогін // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 103-110.
5. Біла О.Г. Фінанси підприємств : навч. посібник / О.Г. Біла. – Львів: Магнолія, 2009. – 383 с.
6. Бланк И.А. Управление прибылью / И.А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2007. – 768 с.
7. Буряковський В.В. Фінанси підприємств: навч. посібник / В.В. Буряковський, В.Я. Кармазин, С.В. Каламбет / За ред. В.В. Буряковського. – Дніпропетровськ : Пороги, 2006. – 246 с.
8. Вовна Н.І. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: теоретична інтерпретація / Н.І. Вовна // Економіка: проблеми теорії і практики. – 2010. – Випуск 262. – С. 2365-2372.
9. Гайдис Н.М. Фінансовий аналіз: навч-метод. посіб. / Н.М. Гайдис. – Львів: ЛБІ НБУ, 2006. – 414 с.
10. Голов С. Ф. Управлінський облік / С. Ф. Голов – К. : Лібра, 2008. – 704 с.
11. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV (із змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/514-17>

12. Деркач О.В. Проблеми аналізу фінансового стану підприємств [Електронний ресурс] / О.В. Деркач, О.П. Кавтиш // Ефективна економіка. – 2013. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2013>
13. Економічна енциклопедія Т. 3. «П» (поручництво) – Я (японський центр продуктивності) / Редкол.: Б.Д. Гаврилишин, С.В. Мочерний (відп. ред.), О.А. Устенко (заст. відп. ред.) та ін. – К. – Тернопіль : ВЦ «Академія» ТАНГ, 2002. – 952 с.
14. Економічна теорія : навч. посібник / За ред. В.О. Білика, П.Т. Саблука; 4-е вид., перероб. та доп. – К. : ННЦ ІАЕ, 2004. – 560 с.
15. Економічний аналіз: теорія і практика: підручник / [Г.І. Кіндрацька, М.С. Білик, А.Г. Загородній]; за ред. А.Г.Загороднього. – Львів: «Магнолія Плюс», 2006. – 248 с.
16. Економічний аналіз: Навч. посібник / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатов; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченко. – К.: КНЕУ, 2014. – 540 с.
17. Економічний словник-довідник / За ред. С.В. Мочерного. – К.: Феміна, 1995. – 368 с.
18. Загородній А.Г. Фінансовий словник. – 4- те вид., випр. та доп. / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко. – К. : Т- во «Знання», КОО; Л.: Вид-во Львів. банк. ін.-ту НБУ. – 566 с.
19. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 р. № 514-І (із змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/514-17>
20. Зигрій О.В. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства на основі показників звітності: розрахунковий підхід / О.В. Зигрій // Інноваційна економіка. – 2014. – № 3(52). – С. 243-249.
21. Зятковський І.В. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання. Навчальний посібник / І.В. Зятковський. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 356 с.

22. Івченко Л.В. Вплив методів нарахування амортизації на фінансовий результат підприємства / Л.В. Івченко, Т.Ю. Береговенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2015. – Випуск 15. – Частина 1. – С. 141-145.
23. Ільчук М.М. Підприємницька діяльність та агробізнес / За ред. М.М. Ільчука, Т.Д. Іщенко. – К. : Вища освіта, 2006. – 543 с.
24. Квасовський О.Р. Проблеми наукової систематизації принципів оптимального оподаткування / О.Р. Квасовський // Фінанси України. – 2006. – № 2. – С. 101-112.
25. Квасовський О.Р. Теоретична концептуалізація конкурентоспроможності підприємства / О.Р. Квасовський, Е.Т. Карапетян // Інноваційна економіка. – 2012. – № 7(33). – С. 97-104.
26. Керанчук Т.Л. Концепція вартісно-орієнтованого управління підприємством та можливості її адаптації в Україні / Т.Л. Керанчук // Фінанси України. – 2011. – № 7. – С. 104-114.
27. Климко Н.Г. Основи економічної теорії: політ економічний аспект : підручник для студентів економічних спеціальностей вищих закладів освіти / Н.Г. Климко, В.П. Нестеренко, Л.О. Каніщенко. – К. : Вища школа, 1999. – 743 с.
28. Костецький В.В. Напрями побудови системи управління фінансовими ризиками на підприємстві / В.В. Костецький, А.М. Бутов // Український журнал прикладної економіки. – 2016. – Том 1. – №3. – С. 40-44.
29. Костецький В.В. Проблеми формування фінансових результатів діяльності підприємствами міського електротранспорту в сучасних умовах / В.В. Костецький // Збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Організація та економічні проблеми розвитку муніципальних утворень». – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – С. 153-157.
30. Костецький В.В. Сутнісно-теоретичні підходи до визначення фінансового забезпечення діяльності підприємства / В.В. Костецький // Галицький економічний вісник. – 2010. – №4 (29). – С. 135-145.

31. Костецький В.В. Теоретичні та організаційні засади фінансового менеджменту прибутку комерційних банків / В.В. Костецький // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Економіка. – 2002. – №11. – С. 106-110.
32. Левчак І.Я. Вартість підприємства як критерій ефективності управління / І.Я. Левчак // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – 2014. – Випуск 1(42). – С. 104-108.
33. Лівощко Т.В. Аналіз методів планування прибутку на промислових підприємствах / Т.В. Лівощко, А.О. Книрик // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2014. – №6. – С. 159-167.
34. Лойко В.В. Шляхи збільшення обсягу прибутку та підвищення дієвості управління прибутком промислового підприємства в сучасних умовах господарювання / В.В. Лойко, Є.С. Несенюк // Международный научный журнал. – 2015. – № 7. – С. 68-71.
35. Мадзігон В. Шляхи підвищення ефективності підприємницької діяльності підприємства / В. Мадзігон // Молодь і ринок. – 2011. – № 3(74). – С. 21-25.
36. Маліков В.В. Аналіз форм фінансової звітності в контексті НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до звітності» / В.В. Маліков, Т.В. Ковальова // Вісник НТУ «ХП». – 2013. – № 66(1039). – С. 169-174.
37. Маліновська К.О. Механізм обчислення податку на прибуток у контексті врахування податкових різниць / К.О. Маліновська // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – 2013. – Випуск 24. – С. 281-285.
38. Машлій Г. Фінансові результати діяльності підприємств в Україні: аналіз сучасного стану та напрями вдосконалення управління / Г. Машлій, О. Мосій // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2015. – Вип. 2 (13). – С. 261-267.
39. Мец В.О. Аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства / В.О. Мец. – К.: Вища школа, 2003. – 278 с.

40. Мірошниченко О.Ю. Механізм управління прибутком вітчизняних підприємств / О.Ю. Мірошниченко, Ю.В. Корконос // Бізнес-Інформ. – 2014. – № 5. – С. 280-285.
41. Момот Т.В. Вартісно-орієнтований організаційно-економічний механізм корпоративного управління холдинговими компаніями: стратегія отримання комбінаторних переваг: монографія // Т.В. Момот, М.В. Кадничанський, О.А. Лобанов, Н.В. Рудь. – Х. : Фактор, 2010. – 220 с.
42. Мушнікова С.А. Управління фінансово-господарською діяльністю підприємств в умовах фінансової кризи / С.А. Мушнікова // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2014. – № 3 (27). – С. 23-32.
43. Мягих І.М. Оцінка використання ресурсного потенціалу підприємств України в ринкових умовах / І.М. Мягих // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 33. – С. 199-203.
44. Налукова Н. Фінансова діяльність суб'єктів підприємництва: сутнісно-аналітичний аспект / Н. Налукова // Галицький економічний вісник. – 2011. – №1(30). – С. 166-174.
45. Налукова Н.І. Проблеми та шляхи покращення ефективності фінансової діяльності суб'єктів підприємництва / Н.І. Налукова, Р.І. Забродська // Ключові въпроси в съвременната наука – 2011. – Икономики: VI Международна научна практична конференция [София, 17 – 25 квітня 2011 р.]. – София: Бял – ГРАД –БГ ООД. – 2011. – С. 15-20.
46. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Затверджено Наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (із змінами та доповненнями).
47. Орехова А.І. Економічна сутність категорії прибуток / А.І. Орехова, А.І. Костюченко // Інноваційна економіка. – 2013. – № 7(45). – С. 313-316.
48. Основи економічних знань: навч. посіб. / А.С.Гальчинський, П.С. Єщенко, Ю.І. Палкін. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Вища школа, 2002. – 543 с.

49. Осовська Г.В. Економічний словник / Г.В. Осовська, О.О. Юшкевич, Й.С. Завадський. – К. : Кондор, 2007. – 358 с.
50. Островська Г. Оцінювання вартості підприємства як основа ефективного управління / Г. Островська // Галицький економічний вісник. – 2011. – № 1(30). – С. 107-115.
51. Павловська О.В. Удосконалення методів аналізу фінансового стану підприємств / О.В. Павловська // Фінанси України. – 2007. – № 11. – С. 54-60.
52. Панченкова Ю.В. Економічна суть доходів основної діяльності промислового підприємства / Ю.В. Панченкова, О.Г. Зеленська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.10. – С. 239-248.
53. Пігуль Н.Г. Управління прибутком підприємства / Н.Г. Пігуль // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць. – Суми : Вид-во Укр. акад. банків. справи НБУ. – 2010. – № 28. – С. 125-132.
54. Предборський В.А. Економічна теорія: підручник / В.А. Предборський, Б.Б. Гарін, В.Д. Кухаренко ; за ред. В.А. Предборського. – К. : Кондор, 2007. – 492 с.
55. Приказюк О.В. Методика оцінки рентабельності підприємства / О.В. Приказюк // Облік і фінанси АПК. – 2006. – № 5 – С. 100-105.
56. Рендович П.М. Теоретико-ретроспективні підходи до поняття «фінансові ресурси» / П.М. Рендович // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 9. – С. 38-42.
57. Рябенков О.В. Напрями удосконалення політики управління фінансовими результатами промислового підприємства / О. В. Рябенков // Механізм регулювання економіки. – 2012. – № 1. – С. 196-203.
58. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. / Г.В. Савицька. – К.: Знання, 2007. – 668 с.
59. Свірідова С.С. Оцінка факторів впливу на рентабельність підприємства / С.С. Свірідова, О.О. Пожар // Молодий вчений. – 2014. – № 11(14). – С. 93-96.

60. Семенова О.М. Резерви підвищення рентабельності підприємства на основі факторного моделювання / О.М. Семенова, І.В. Середа // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2014. – № 1 (63). – С. 162-167.
61. Скалюк Р.В. Економічний механізм управління фінансовими результатами господарської діяльності промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук: спец. 08.00.04 / Р.В. Скалюк. – Хмельницький, 2012. – 20 с.
62. Скалюк Р.В. Управління прибутком підприємств: стратегічний підхід / Р.В. Скалюк // Фінанси, облік і аудит. – 2013. – Випуск 2(22). – С. 109-118.
63. Склярчук І. Теоретичні аспекти факторного аналізу прибутку/ І. Склярчук // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2011. – Випуск 130. – С. 69-71.
64. Словник термінів і понять, що вживаються у чинних нормативно-правових актах України / Упор. : Богачова О.В., Винокуров, К.С., Крись Ю.І. Відпов. ред. Сіренко В.Ф., Станік С.Р. – К. : «Оріяни», 1999. – 502 с.
65. Стефанів І.Ф. Напрямки удосконалення фінансової політики підприємств / І.Ф. Стефанів // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – № 13. – Т. 1. – С. 542-547.
66. Стецько М.В. Управління вартістю підприємства в системі фінансового менеджменту / М.В. Стецько, О.О. Терещенко // Фінанси України. – 2007. – № 3. – С. 91-99.
67. Сторожук О.В. Податок на прибуток підприємств: вітчизняний та зарубіжний досвід / О.В. Сторожук, Ю.В. Панура // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2013. – № 3(62). – С. 191-196.
68. Ткаченко Є.Ю. Сучасні підходи до управління прибутком промислового підприємства / Є.Ю. Ткаченко // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2011. – № 47. – С. 270-276.

69. Тютюнник В. Факторний аналіз прибутку / В. Тютюнник // Справочник економіста. – 2010. – № 10. – С.35-42.
70. Федішин М.П. Актуальні аспекти планування грошових потоків підприємств у сучасних умовах господарювання / М.П. Федішин // Економіка. Фінанси. Право. – 2013. – №3. – С. 26-28.
71. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств : навч. посібник / О.С. Філімоненков. – К. : Кондор, 2007. – 400 с.
72. Фінанси підприємств: навчально-методичний комплекс з вивчення дисципліни для студентів денної та заочної форм навчання галузі знань 0503 «Економіка та підприємництво» / О.Р. Квасовський, В.В. Костецький, І.Ф. Стефанів. – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 332 с.
73. Фінанси підприємств: Підручник / А.М. Поддєрьогін, А.М. Білик, Л.Д. Буряк та ін.; Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 8-ме вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2013. – 519 с.
74. Шаховалова Є.О. Управління прибутком: теоретичний аспект / Є.О. Шаховалова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2013. – № 2. – Т. 3. – С. 216-222.
75. Шевчук С.В. Теоретичні аспекти класифікації прибутку / С.В. Шевчук // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2010. – № 4(54). – С. 201-203.
76. Енциклопедія фінансового менеджмента: сокр. пер. с англ./ Ред. кол.: А.М. Емельянов, В.В. Воронов, В.И. Кушлин и др. – 5- е. изд. – М. : РАГС: ОАО «Изд-во «Экономика», 1998. – 823 с.
77. Ясишена В.В. Методика проведення аналізу грошових потоків підприємств / В.В. Ясишена, І.М. Сисоєва // Інноваційна економіка. – 2012. – № 2. – С. 131-139.